

so muß deshalb noch nicht ν auf γ auftreffen; es kann nicht ohne weiteres auf Berührung zwischen ν und γ geschlossen werden.

beschränken wollen, so müssen wir ν annehmen, daß sich

Z W E I T E N S :

$$\frac{1}{m_1} = 0$$

für diese Phase drei Zahlen verhalten. Dann fallen Um daraus weitere Folgerungen ziehen zu können, benötigen wir die Ableitung der Gleichung (13 a). Diese ist

Matematika na Německé univerzitě v Praze v letech 1882-1945

$$2([u + m'b], [u' + m'b']) = ([u'' + m'b''], [u + m'b])$$

oder in weiteren Untersuchungen wollen wir unter der

$$2\left(\left[\frac{u}{m'} + b\right], [u' + m'b']\right) = \frac{([u'' + m'b''], [u + m'b])}{m'}. \quad (47)$$

Für m_1 haben wir in der betrachteten Phase wegen

$$(b, [u' + m_1 b']) = 0 \quad (49)$$

und vermöge dieser Relation wird aus (13 a)

$$(u, [u' + m_1 b']) = 0 \quad (50)$$

Die beiden letzten Gleichungen können mit Rück-

$$\text{sicht auf (6) nur bestehen, wenn } u' + m_1 b' = 0 \quad (51)$$

$$\text{ist. Demnach muß } (u', b') = 0 \quad (52)$$

Matematika na Německé univerzitě v Praze v letech 1882–1945

Martina Bečvářová

Vydala Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum
Redakce Lenka Ščerbaničová
Grafická úprava Zdeněk Ziegler
Sazba studio Lacerta (www.sazba.cz)
Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2016
© Martina Bečvářová, 2016

ISBN 978-80-246-3182-0
ISBN 978-80-246-3195-0 (online : pdf)



Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2016

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Předmluva.....	7
I. NĚMECKÁ UNIVERZITA V PRAZE V OBDOBÍ 1882 AŽ 1945	21
II. MATEMATIKA V LETECH 1882 AŽ 1920	40
III. MATEMATIKA V LETECH 1920 AŽ 1939	72
IV. MATEMATIKA V LETECH 1939 AŽ 1945	91
V. PERSONÁLNÍ OBSAZENÍ VÝUKY MATEMATIKY	127
VI. PŘEDNÁŠKY V LETECH 1882 AŽ 1920	129
VII. PŘEDNÁŠKY V LETECH 1920 AŽ 1939	154
VIII. PŘEDNÁŠKY V LETECH 1939 AŽ 1945	184
IX. DOKTORÁTY	195
X. HABILITACE	252
XI. ZKOUŠKY UČITELSKÉ ZPŮSOBILOSTI.	261
XII. NĚKTERÉ MIMOUNIVERZITNÍ AKTIVITY	281
XIII. ZE VZPOMÍNEK NA NĚMECKOU PRAHU	348
Summary	372
Archivní prameny	284
Literatura	387
Jmenný rejstřík	392
Obrazová příloha	405

PŘEDMLUVA

Dějínám Německé univerzity v Praze¹ a vzniku a vývoji německých odborných spolků v českých zemích nevěnovala donedávna ani česká ani německá historiografie větší pozornost. Do jisté míry to souviselo se značně omezeným přístupem k archivním pramenům, s všeobecně zakořeněným povědomím, že se většina materiálů z německého prostředí nezachovala,² a také s tím, že se u nás „německá tematika“ z řady důvodů netěšila příliš velké oblibě. Další příčinou mohl být prostý fakt, že problematika vývoje univerzity, vědecké komunity a vědeckých společností nestojí v centru historického výzkumu.

Až do počátku devadesátých let 20. století pojednávalo o vývoji vědeckých škol, vzdělávacích institucí a odborných spolků jako o svém stěžejním výzkumném tématu jen nemnoho knih, větších či menších studií a článků. Relativně dobře bylo na základě studia dochovaných archivních pramenů zmapováno a zachyceno období před vznikem Československé republiky, méně již období tzv. první a druhé republiky a téměř vůbec období válečné. Oč snadněji se hledaly a hledají informace z období habsburské monarchie, o to náročnější a složitější je pátrání byť jen po základních údajích z válečného a těsně poválečného času.

Až téměř do počátku 21. století byly sepsovány víceméně jen vstupní studie o hlavních vývojových etapách a trendech Německé univerzity v Praze, které vyšly jako samostatné kapitoly v monografiích či reprezentativních publikacích.³ Po delší čas byly studovány zejména tzv. „nekonfliktní“ dějiny německé

¹ V letech 1882 až 1919 univerzita užívala jméno *Německá Karlo-Ferdinandova univerzita v Praze*, od roku 1920 nesla jméno *Německá univerzita v Praze*, od roku 1939 *Německá Karlova univerzita v Praze*. V následujícím textu budeme užívat „zkratku“ *Německá univerzita*.

² Předkládaná monografie se snaží ukázat, že tento názor je alespoň v případě pražské německé matematické komunity mylný.

³ Ze starších prací bezesporu stojí za připomenutí monografie [3] (o Německé univerzitě s. 253–289) a přehledová práce o sudetském školství [4] doplněná stručnou historií Německé univerzity v Praze. Z novějších prací je nutno upozornit zejména na monografii [2] (především kapitoly: A. Mišková: *Německá univerzita* (s. 181–211), *Německá univerzita za druhé světové války* (s. 213–231)).

školy a vědy do roku 1918⁴ a některé spolkové aktivity.⁵ V posledních letech se díky rozsáhlé česko-německé spolupráci badatelský zájem soustředil především na období těsně před druhou světovou válkou a vlastní válečné období.⁶ Podrobnější a komplexnější studie, které by analyzovaly vývoj jednotlivých fakult Německé univerzity v Praze, jsou zcela ojedinělé. Stejně tak (až na čestné výjimky) chybí rozsáhlejší práce, které by postihovaly a zasvěceně hodnotily vývoj a úroveň vědeckého výzkumu v jednotlivých disciplínách a oborech a pokusily se výsledky německých vědců zařadit do kontextu vývoje světové či alespoň evropské vědy. Tato problematika totiž předpokládá vytvoření větších odborných týmů, zajištění vhodných podmínek pro jejich náročnou práci a podporu dlouhodobými mezioborovými a mezinárodními projekty.

O Německé univerzitě v Praze existují kvalitní, více či méně podrobné a rozsáhlé práce pojednávající o dílčím rozvoji oborů (lékařství,⁷ germanistika,⁸ slavistika,⁹ indologie,¹⁰ historie,¹¹ slovanská studia,¹² teologie,¹³ právo,¹⁴

⁴ Viz např. kolektivní práce [5] pojednávající o vývoji vědy na našem území od vzniku Univerzity Karlovy až do počátku 20. století, monografie [6], resp. článek [1] mapující historii Německé univerzity v Praze a studie [7] obsahující nevelké torzo univerzitních dějin vydané u příležitosti 600. výročí Univerzity Karlovy, které vzniklo jako výsledek válečného pokusu o sepsání velkých dějin pražské univerzity.

⁵ Jednou z prvních studií o historii německého studentského spolku *Lese- und Redehalle der deutschen Studenten in Prag* byla diplomová práce A. Slavička z roku 1975 (viz [15]), která zůstala pouze ve strojopise. V osmdesátých letech 20. století bylo publikováno několik studií o vývoji *Společnosti pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách* (např. [8], [9] a [10]), tj. o historii nejvýznamnější německé vědecké společnosti nepřetržitě působící na našem území déle než padesát let. Od počátku devadesátých let se obdobnou problematikou zabývali například A. Mišková, M. Neumüller a J. Pešek (viz např. [11], [12], [13] a [14]), kteří využili zpřístupnění dříve nedostupných a nezpracovaných archivních pramenů.

⁶ V německé historiografii se hlubší zájem o vývoj univerzit a univerzitního života v tzv. „třetí říši“ poprvé objevil v polovině osmdesátých let 20. století (viz např. [17] a [24]), zesílil na počátku devadesátých let 20. století (viz např. [16]) a nejnověji se projevil v prvním desetiletí 21. století (viz např. [19]). V české historiografii první články s podobnou tematikou vznikly již v šedesátých letech 20. století (viz např. [18] a [25]), dále pak v osmdesátých letech (viz [23]) a nejnověji na počátku 21. století (viz např. [21] a [22]). Na rozsáhlejší monografii si však český čtenář musel počkat až do počátku 21. století (viz [20]).

⁷ Historii Lékařské fakulty Německé univerzity v Praze, výuce a vědecké práci na ní byla v našich zemích věnována poměrně velká pozornost, a tak vznikla řada velmi kvalitních studií (viz např. [26], [32], [33], [46], [47], [48] a [55]).

⁸ O historii germanistiky na Německé univerzitě nejnověji pojednávají např. práce [29], [30] a [34].

⁹ Slavistická studia na Německé univerzitě přibližují monografie [34] a [55] a série článků [49], [50] a [51].

¹⁰ Historii pražských německých indologických studií popisuje článek [53].

¹¹ Stěžejní výsledky historického bádání na Německé univerzitě v Praze a životní osudy vybraných historiků osvětlují např. práce [27], [29], [34], [39] a [41].

chemie¹⁵), o životě a díle některých osobností (ať již ve formě samostatných monografií, konferenčních příspěvků, biografických slovníků nebo přehledů).¹⁶ Řadu důležitých informací o jednotlivých profesorech a vědciích, jejich životních osudech, pedagogické a výzkumné práci, resp. o historii některých oborů lze vyhledat v biografických monografiích, přehledových statích, vzpomínkových článcích, nekrolozích či publikacích věnovaných historii škol a spolků. Základním, neopominutelným a nedocenitelným pramenem jsou především archivní materiály uložené v různých fondech Archivu Univerzity Karlovy v Praze, Archivu Českého vysokého učení technického v Praze, Národního Archivu České republiky (Praha), Archivu Akademie věd České republiky (Praha), Archivu bezpečnostních složek (Praha), Österreichisches Staatsarchiv (Viedeň), Bundesarchiv (Berlín) a v unikátní sbírce Society for the Protection of Science and Learning, která je uložena v Department of Special Collections, Radcliffe Science Library, Bodleian Library, Oxford. Důležitým zdrojem poskytujícím osobité a neotřelé pohledy a názory na život, pedagogické působení a vědu samotnou, činnost vysokých škol a aktivity vědeckých spolků jsou paměti jednotlivých „aktérů“,¹⁷ u nichž je však nutno mít na zřeteli, že mohou být (a také místy jsou) subjektivně laděné, problematická období mohou úmyslně zamlžovat, mohou se o nich zmiňovat jen velmi stručně nebo se jim mohou zcela vyhýbat.

Životní osudy, odborné, pedagogické, popularizační a spolkové aktivity některých českých matematiků, profesorů matematiky na našich vysokých školách, byly v odborných, historických, politických, kulturních a sociálních souvislostech komplexně analyzovány v monografiích vydávaných od druhé poloviny devadesátých let 20. století v edici Dějiny matematiky.¹⁸ O některých specifických aspektech vývoje české matematické komunity a o rozvoji některých matematických oborů pojednala v posledních dvou desetiletích řada kratších i delších studií a také několik monografií.¹⁹ Teprve v několika málo posledních letech česká historie matematiky zaměřila svoji pozornost

¹² Slovanskému výzkumu ovlivněnému fašistickými idejemi se věnují práce [37] a [52].

¹³ Dějiny Teologické fakulty Německé univerzity v Praze zachycují práce [31], [35] a [36].

¹⁴ O životních osudech a díle předních osobností německé právnícké vědy se lze dočíst např. v pracích [28], [38] a [40].

¹⁵ Chemie se pokusila alespoň částečně zhodnotit přínos vybraných německých chemiků k rozvoji chemického výzkumu v našich zemích (viz např. studie [42], [43], [44] a [45]).

¹⁶ Viz např. [56], [57], [58], [59], [60] a [61].

¹⁷ Viz např. [62], [63], [64] a [65].

¹⁸ Viz např. [67], [68], [70], [74], [84], [87], [91] a [93].

¹⁹ Viz např. [69], [71], [72], [75], [85] a [88].

i na jednotlivé osobnosti pražské německé matematické komunity.²⁰ Výuku matematiky a aktivity matematiků na německé technice v Brně podrobně popsala jediná česká práce.²¹

Podobná problematika byla a je zpracovávána i v zahraničí. Personální obsazení matematických ústavů a institutů, stolic, resp. kateder matematiky, vývoj výuky matematiky a matematického výzkumu na předních německých a rakouských univerzitách a technikách a proměny institutů a akademií, matematických spolků a společností byly v šedesátých až devadesátých letech 20. století námětem několika prací,²² které se snažily zachytit různé vývojové trendy, avšak obvykle se vyhýbaly podrobnějšímu hodnocení předválečného a válečného období. Změna nastala až od počátku devadesátých let 20. století, kdy se začaly objevovat práce otevřeně se vyjadřující i k matematice a aktivitám matematiků v nacistické éře.²³ Teprve na konci osmdesátých let 20. století němečtí historici matematiky otevřeli oficiální, soukromé i rodinné archivy, kolekce, sbírky a pozůstalosti a s nimi i bolestnou a smutnou otázku nacistické perzekuce a likvidace židovských matematiků, resp. otázku jejich komplikované cesty do bezpečné emigrace. Tato problematika se na přelomu 20. a 21. století stala dominantní tematikou nejen německé historie matematiky.²⁴

Předkládaná práce přináší podrobný popis a první ucelenou analýzu rozvoje vědecké práce v matematice na Německé univerzitě v Praze a vývoje vyučování matematice v letech 1882 až 1945, tj. od jejího vzniku až po její zánik. Zplňuje tak mezeru v dostupné literatuře, neboť pražské německé matematické komunitě až na několik biografických monografií nebyla dosud věnována žádná práce většího rozsahu.²⁵ Klade si též za cíl alespoň částečně splatit dluh německým matematikům, jejichž jména u nás jsou skoro zapomenuta, ačkoliv výsledky jejich práce byly významné a v některých případech jsou živé dodnes. Současně chce představit a přiblížit základní archivní prameny, naznačit rozsah jejich zachování a jejich obsah, analyzovat informace v nich obsažené a nastínit možnosti jejich dalšího využití.

²⁰ Viz např. [73], [76] a [86].

²¹ Viz [100].

²² Viz např. [79], [81], [82] a [92].

²³ Viz např. [89], [90], [94], [98], [101] a [102].

²⁴ Viz např. [66], [77], [78], [80], [83], [95], [96], [97] a [99].

²⁵ V několika článcích a monografiích (viz seznam literatury uvedené v závěru této monografie) byly stručně popsány životní osudy některých matematiků (např. L. Berwald, K. Bobek, W. Fröhlich, G. K. E. Gentzen, G. H. W. Kowalewski, H. Löwig, K. Löwner, E. Mohr, W. H. H. Petersson, G. A. Pick, H. J. A. Rohrbach), nejdůležitější výsledky jejich práce a některé události spojené s obsazováním stolic či proměnou výuky.

Na základě studia dochovaných archivních pramenů dostupných u nás i v zahraničí, původních odborných časopiseckých prací, vybraných učebnic a monografií a rozmanité sekundární literatury se snaží objasnit postavení německé matematické komunity v českých zemích, resp. ve střední Evropě, zachytit její specifika vyplývající z pražského „genia loci“ a popsat její přínos k rozvoji vědy, naznačit její provázanost s okolním německým vědeckým světem a ukázat její vztahy k našim i zahraničním odborným spolkům a společnostem.

V historickém, politickém i odborném kontextu si všímá lidských a odborných osudů jednotlivých aktérů. Dokumentuje vývoj personálního obsazení „matematických stolic“ a proměny pedagogického sboru. Na základě rozsáhlé faktografie poprvé přehledně charakterizuje změny obsahu a rozsahu vyučovaných předmětů, důvody vypisování výběrových přednášek, seminářů a proseminářů a nastiňuje základní příčiny nezbytných úprav výuky. Připomíná i vlastní vývoj vědecké výchovy (např. úpravy podmínek studia a „státních“ zkoušek, podmínky udělení doktorátů a habilitací, odborná i procesní náročnost jednotlivých řízení, struktura a náročnost zkoušek učitelské způsobilosti). Poskytuje první souborný přehled o všech doktorských a habilitačních řízeních z matematiky a základní přehled takřka o všech zkouškách učitelské způsobilosti z matematiky konaných na Německé univerzitě v Praze v letech 1882 až 1945. Poprvé detailně mapuje vznik, vývoj a zánik netradičního a dnes zapomenutého německého matematického spolku *Mathematische Kränzchen in Prag*, který působil v Praze v letech 1913 až 1934. Jeho činnost začleňuje do kontextu rozvoje světové matematiky a ukazuje, jak vysokou odbornou úroveň měl a jak takřka okamžitě reagoval na nejnovější poznatky a výzkumné trendy. Poukazuje také na vztah slavného a známého přírodovědného spolku *Deutscher naturwissenschaftlich-medizinischer Verein für Böhmen – „Lotos“ in Prag* k matematice a zmiňuje též přínos spolku *Deutsche physikalisch-mathematische Gesellschaft in Prag* k pořádání matematických přednášek, které se konaly v Praze v jeho rámci v letech 1934 až 1937.

V závěru práce jsou připojeny vzpomínky několika univerzitních pedagogů a bývalých studentů, které přibližují a dokreslují atmosféru nejen německé matematické komunity první poloviny 20. století.

Předkládaná kniha vznikala v letech 2013 až 2015 na Katedře didaktiky matematiky Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze a na Ústavu aplikované matematiky Fakulty dopravní Českého vysokého učení technického v Praze. Vychází však z mnohaletého výzkumu vývoje matematické komunity v našich zemích. Je založena na extenzivním studiu pramenů

dochovaných v našich i zahraničních archivech, na studiu pamětí a vzpomínek zúčastněných osobností a na analýze četných odborných materiálů (původní časopisecké články, monografie a učebnice, habilitace, disertace, doklady o zkouškách učitelské způsobilosti, zápisy ze zasedání profesorských sborů a zápisy ze schůzí vědeckých spolků). Nepřináší jen pouhý popis proměn matematiky a výuky matematice na Německé univerzitě v Praze, nýbrž se pokouší o hlubší zachycení vývoje vědeckých a pedagogických aktivit v období více než šedesátileté historie univerzity, a to v dobách vzniku, relativního rozkvětu i úpadku. Vyzdvihuje a do širších souvislostí zařazuje vědecké zásluhy německých matematiků působících v Praze, zásluhy dodnes oceňované mezinárodní komunitou díky dopadu jejich výsledků na moderní matematiku.

Příprava této knihy znamenala do jisté míry průkopnickou práci, neboť v naší matematické komunitě byly o Německé univerzitě v Praze, vědecké a učitelské práci matematiků na ní působících známy jen útržkovité, různé roztržštěné a zkreslené informace. Předkládaná kniha otevírá historikům, matematikům i širší veřejnosti prostor pro další studium specifik pražské německé matematické komunity a především pro analýzu předválečné spolupráce a kolegiální symbiózy české a německé matematické komunity, kterou zničila až nacistická perzekuce, okupace a válka.

Děkuji všem kolegům a přátelům, kteří se mnou v uplynulých letech diskutovali o matematice a matematice na Německé univerzitě v Praze. Z těchto rozhovorů vyplynula řada cenných a inspirativních podnětů a námětů. Můj velký dík patří především Jindřichu Bečvářovi a Ivanu Netukovi z Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze, kteří pečlivě pročetli celý rukopis a přispěli tak k dokončení monografie. Jejich zájem o studovanou problematiku a neustálá podpora mi dávaly energii potřebnou k dalšímu hledání pramenů, jejich studiu a analyzování a především k sepisování výsledků.

Dále děkuji Janu Škodovi z Archivu hlavního města Prahy, Vlastě Měšťánkové z Národního Archivu České republiky v Praze, Janě Ratajové, Zdeňku Poustovi a Aleně Homolkové z Archivu Univerzity Karlovy v Praze, Haně Kábové z Archivu Akademie věd České republiky, Janě Matoušové ze Základní knihovny Akademie věd České republiky a Marii Škvainové z Knihovny Matematického ústavu Akademie věd České republiky za pomoc při téměř detektivním pátrání po archivních fondech a knižních materiálech.

Je mou milou povinností poděkovat také Ivanu Netukovi, Jaroslavu Horovi z Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni a Milanu V. Šimůnkovi z Kabinetu dějin Akademie věd České republiky, recenzentům

monografie, kteří svými náměty a připomínkami přispěli k jejím závěrečným úpravám.

Při práci byly využity zejména materiály z následujících institucí:²⁶ Archiv Univerzity Karlovy v Praze, Archiv Českého vysokého učení technického v Praze, Archiv Akademie věd České republiky v Praze, Národní archiv České republiky v Praze, Archiv hlavního města Prahy, Národní knihovna České republiky v Praze, Knihovna Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Knihovna Matematického ústavu Akademie věd České republiky v Praze, Základní knihovna Akademie věd České republiky v Praze a Bundesarchiv v Berlíně.

Martina Bečvářová

²⁶ V citovaných materiálech je důsledně ponechána původní jazyková podoba.

LITERATURA

Základní literatura

- [1] Havránek, J.: *Nebeneinander zweier Prager Universitäten 1882–1918*, Brücken, Neue Folge, 4(1996), s. 135–142.
- [2] Havránek, J. – Poustka, Z. (ed.): *Dějiny Univerzity Karlovy 1918–1990*, 4. svazek, Praha, Univerzita Karlova 1998.
- [3] Kafka, F. a kol.: *Stručné dějiny University Karlovy*, Praha 1964.
- [4] Keil, T. (ed.): *Die Deutsche Schule in den Sudetenländern*, Praha 1964.
- [5] Nový, L. a kol.: *Dějiny exaktních věd v českých zemích*, Praha, ČSAV 1961.
- [6] Seibt, F. (ed.): *Die Teilung der Prager Universität und die intellektuelle Desintegration in den böhmischen Ländern*, Oldenbourg – München, Collegium Carolinum 1984.
- [7] Seibt, F.: *Die Deutsche Universität in Prag*, Ein Gedenken anlässlich der 600 Jahrfeier der KU in Prag, Gräfeling 1948, 38 stran.

Spolky a spolkové aktivity

- [8] Hemmerle, J.: Die Gesellschaft zur Forderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen. In: Neumüller, M. (ed.), *Vereinswesen und Geschichtspflege in den böhmischen Ländern*, Bad Wiesseer Tagungen des Collegium Carolinum 1983 und 1984, Oldenbourg – München, Collegium Carolinum 1986, s. 231–247.
- [9] Mandlerová, J.: *K založení Gesellschaft zur Forderung deutschen Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen v r. 1891*, Dějiny věd a techniky 15(1982), s. 13–27.
- [10] Mandlerová, J.: *K změnám v charakteru Gesellschaft zur Forderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen v letech 1900–1910*, Sborník historický 33(1986), s. 89–134.
- [11] Míšková, A.: *Die Gesellschaft zur Forderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen 1891–1945: Unterstützungstätigkeit – Fachorientierung, soziale und regionale Herkunft der Antragsteller; zeitliche Entwicklung*, Germanoslavica II(VII), 1995, s. 65–72.
- [12] Míšková, A. – Neumüller, M. (eds.): *Společnost pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách (Německá akademie věd v Praze), Materiály k dějinám a inventář archivního fondu 1891–1945*, Praha, Archiv AV ČR 1994 [resp. Míšková, A. – Neumüller, M. (eds.), *Gesellschaft zur Forderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen 1891–1945, Materialien zu ihrer Geschichte und Inventar des Archivbestandes*, Studia historiae Academiae scientiarum bohemoslovacae, Seria B/7, Prag 1994].
- [13] Neumüller, M.: *Die Gesellschaft zur Forderung deutschen Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen – Deutsche Akademie der Wissenschaften in Prag, Rekonstruktion des Mitgliederstammes und Untersuchungen zu seiner Struktur*, Germanoslavica II (VII), 1995, s. 49–64.
- [14] Pešek, J. – Míšková, A.: *Pražská Německá univerzita a „Společnost pro podporu německé vědy, literatury a umění v Čechách“ jako dvojí kulturně-politické cent-*

rum německo-české společnosti. In: Kováč, D. – Pešek, J. (eds.), *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů: německo-české a německo-slovenské kulturní styky od poloviny 19. století do současnosti*, Ústí nad Labem, Albis International 2009, 545 stran, s. 187–204.

- [15] Slaviček, A.: *Dějiny a archiv spolku „Lese- und Redehalle der deutschen Studenten in Prag“*, diplomová práce, Katedra pomocných věd historických, FF UK v Praze 1975.

Předválečné a válečné období

- [16] Heiber, H.: *Universität unter dem Hakenkreuz*, 1. svazek *Der Professor im Dritten Reich*, K. G. Sauer 1991, 2. svazek *Die Kapitulation der hohen Schulen*, K. G. Sauer 1992.
- [17] Heinemann, M. (ed.): *Erziehung und Schulung im Dritten Reich*, 2. svazek *Hochschule, Erwachsenenbildung, Veröffentlichungen der Historischen Kommission der Deutschen Gesellschaft für Erziehungswissenschaft*, Stuttgart 1980.
- [18] Kučera, K. – Trunc, M.: *Poznámky k fašisaci Německé university pražské*, *Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 1(1960), s. 203–223.
- [19] Lemberg, H.: *Universitäten in nationaler Konkurrenz: zur Geschichte der Prager Universitäten im 19. und 20. Jahrhundert*, München, Oldenbourg Verlag 2003.
- [20] Mišková, A.: *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945: (vedení univerzity a obměna profesorského sboru)*, Praha, Karolinum 2002, 279 stran (německý překlad Mišková, A., *Die Deutsche (Karls-) Universität vom Münchener Abkommen bis zum Ende des Zweiten Weltkrieges: Universitätsleitung und Wandel des Professorenkollegiums*, Prag, Karolinum 2007, 346 stran).
- [21] Mišková, A.: Die „Arisierung“ an der Deutschen Universität in Prag. In: Kostlán, A. – Franc, M. (eds.), *Wissenschaft in den böhmischen Ländern 1939–1945*, *Práce z dějin vědy*, svazek č. 9, Praha, Výzkumné centrum pro dějiny vědy, KLP 2004, s. 97–106.
- [22] Mišková, A.: Pryč z Prahy! – plány na budování a přesuny německých vysokých škol v Čechách. In: Kaiserová, K. – Kunštát, M. (eds.), *Hledání centra: vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a první polovině 20. století*, Ústí nad Labem, Albis International 2011, 446 stran, s. 99–120.
- [23] Psotová, V.: *Fašizace německého studentstva a ohlas tohoto procesu mezi německými studenty v Československu*, *Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 20(1980), s. 31–60.
- [24] Tröger, J. (ed.): *Hochschule und Wissenschaft im Dritte Reich*, Frankfurt – New York 1984.
- [25] Vomáčeková, V.: *Německá univerzita v Praze mezi Mnichovem a 15. březnem 1939*, *Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 4(1963), s. 3–19.

Historie některých vědeckých oborů

- [26] Anděl, M. – Krampl, P. – Čech, P.: Die deutsche und die tschechische Medizinische Fakultät in Prag zwischen den Weltkriegen. In: Ruzicka, T. – Anděl, M. – Bojar, M. – Brandes, D. – Labisch, A., *Mensch und Medizin in totalitären und demokratischen Gesellschaften. Beiträge zu einer tschechisch-deutschen Tagung der Universitäten Prag und Düsseldorf; Veröffentlichungen zur Kultur und Geschichte im östlichen Europa*, Band 21, Essen, Klartext Verlag 2001, 178 stran, s. 43–49.
- [27] Arlt, P.: Samuel Steinherz (1857–1942) Historiker. Ein Rektor zwischen den Fronten. In: Glettler, M. – Mišková, A., *Prager Professoren 1938–1948. Zwischen Wissenschaft und Politik*, Essen, Klartext Verlag 2001, 628 stran, s. 71–104.

- [28] Bahlcke, J.: Wilhelm Weizsäcker (1886–1961) Jurist. Rechtsgeschichte und Volksgemeinschaft. In: Glettler, M. – Mišková, A., *Prager Professoren 1938–1948. Zwischen Wissenschaft und Politik*, Essen, Klartext Verlag 2001, 628 stran, s. 391–411.
- [29] Becher, P.: Herbert Cysarz (1896–1985) Germanist. Seine Prager Universitätsjahre. In: Glettler, M. – Mišková, A., *Prager Professoren 1938–1948. Zwischen Wissenschaft und Politik*, Essen, Klartext Verlag 2001, 628 stran, s. 277–297.
- [30] Godau, J.: *Germanistik in Prag und Jena-Universität, Stadt und Kultur um 1900: der Briefwechsel zwischen August Sauer und Albert Leitzmann*, Stuttgart, Hirzel 2010, 351 stran.
- [31] Haviar, T.: *Die theologische Fakultät an der deutschen Karl-Ferdinands-Universität in Prag 1848 bis 1918*. Diplomarbeit zur Erlangung des Grades eines Magisters an der geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, Wien 2000, 122 stran.
- [32] Hlaváčková, L.: Německá lékařská fakulta v Praze (1883–1945) (problémy studia jejich dějin). In: *Medzinárodné sympóziium k dejinám medicíny a farmacie*, Bratislava, Slovenská lekárska spoločnosť 1994, s. 71–73.
- [33] Koerting, W.: *Die Deutsche Universität in Prag*, Bonn 1968 (věnuje se především historii lékařské fakulty).
- [34] Konrád, O.: *Dějepisectví, germanistika a slavistika na Německé univerzitě v Praze 1918–1945*, Praha, Karolinum 2011, 360 stran.
- [35] Kunštát, M.: Epilog dějin teologické fakulty býv. Německé univerzity v Praze (1938–1945). In: Hledíková, Z. (ed.), *Traditio et Kultus, Miscelanea historica Bohemica*, Praha 1993, s. 241–252.
- [36] Kunštát, M.: Německé církevní vysoké školství v Čechách: teologická fakulta pražské Německé university. In: Kaiserová, K. – Kunštát, M. (eds.), *Hledání centra: vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a první polovině 20. století*, Ústí nad Labem, Albis International 2011, 446 stran, s. 235–259.
- [37] Mišková, A.: Rasový výzkum a východní studia na Německé (Karlově) univerzitě v Praze. In: Vaničková, E. – Brandes, D. – Pešek, J. (eds.), *Vynútený rozchod: vyhnanie a vysídlenie Československa 1938–1947 v porovnaní s Poľskom, Maďarskom a Jugoslávskom*, Bratislava, Veda 1999, 259 stran, s. 31–42.
- [38] Müller, W.: „Wir leben jetzt in einer sehr interessanten Übergangszeit“ – Prof. Dr. Rudolf Schranil (1885–1956) als Jurist and den Universitäten in Prag, Halle und Saarbrücken. In: Chiusi, T. J. – Gergen, T. – Jung, H. (eds.), *Das Recht und seine historischen Grundlagen*. Festschrift für Elmar Wedle zum 70. Geburtstag, Schriften zur Rechtsgeschichte, Hefte 139, Berlin, Duncker & Humblot 2008, s. 643–682.
- [39] Oberkofler, B.: *Samuel Steinherz (1857–1942): Biographische Skizze über einen altösterreichischen Juden in Prag*, Innsbruck – Wien – Bozen, Studienverlag 2007, 187 stran.
- [40] Olechowski, T.: Hans Kelsen als Professor an der Deutschen Universität Prag 1936–1938. Biographische Aspekte der Kelsen-Sander-Kontroverse. In: Malý, K. – Soukup, L. (eds.), *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918–1938) a jejich místo ve střední Evropě: sborník příspěvků*, Praha, Karolinum 2010, s. 1111–1139.
- [41] Pátková, H. – Soukup, P. – Šmahel, F.: *Německá mediévistika v českých zemích do roku 1945*, Praha, Filosofia 2004, 394 stran.
- [42] Pešek, J.: Chemie na Německé univerzitě v Praze v době meziválečné. In: Bobková, L. – Kaiserová, K. (eds.), *Vindemia. Sborník k 60. narozeninám Ivana Martinovského*, Ústí nad Labem, Albis international 1997, s. 175–189.

- [43] Pešek, J. – Nigrin, T.: Die Chemie an der Prager Deutschen Universität 1882–1945. In: Pape, W. (ed.), *Zehn Jahre Universitätspartnerschaft: Univerzita Karlova v Praze – Universität zu Köln: Kolloquium zur Universitäts- und Fachgeschichte*, Köln, Universitäts- und Stadtbibliothek Köln 2011, 164 stran, s. 51–68.
- [44] Pešek, J. – Šaman, D.: *Hans Meyer – klíčová postava pražské německé univerzitní chemie prvé třetiny 20. století*, Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis 49(2009), č. 1, s. 43–92.
- [45] Pešek, J. – Šaman, D.: *Mitteleuropäische Forschungslandschaft im vergleich: die Prager (Deutsche) und die Wiener Chemie im Lichte ihrer Dissertationen aus den Jahren 1882 bis 1945*, Studia territorialia 9(2009), č. 3, s. 47–77.
- [46] Svobodný, P.: Die Medizin im Protektorat Böhmen und Mähren. In: Ruzicka, T. – Anděl, M. – Bojar, M. – Brandes, D. – Labisch, A., *Mensch und Medizin in totalitären und demokratischen Gesellschaften. Beiträge zu einer tschechisch-deutschen Tagung der Universitäten Prag und Düsseldorf, Veröffentlichungen zur Kultur und Geschichte im östlichen Europa*, Band 21, Essen, Klartext Verlag 2001, 178 stran, s. 71–82.
- [47] Svobodný, P.: *Hermann Hubert Knaus – profesor Lékařské fakulty Německé (Karlovy) univerzity v Praze v letech 1938–1945*, Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis 48(2008), č. 1, s. 111–122.
- [48] Svobodný, P.: Wanderungen und Wandlungen: Die medizinische Fakultät der Deutschen Universität Prag und ihre Beziehungen zu deutschen und österreichischen Universitäten in den Jahren 1882–1945. In: Pape, W. (ed.), *Zehn Jahre Universitätspartnerschaft: Univerzita Karlova v Praze – Universität zu Köln: Kolloquium zur Universitäts- und Fachgeschichte*, Köln, Universitäts- und Stadtbibliothek Köln 2011, 164 stran, s. 15–30.
- [49] Šimeček, Z.: *Slavistika na německé univerzitě v Praze a zápas o její charakter*, Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis 28(1988), č. 2, s. 31–58, 29(1989), č. 1, s. 53–78.
- [50] Šimeček, Z.: *Počátky slavistických studií na německé univerzitě v Praze a zápas o jejich charakter*, Slovanské historické studie 17(1990), s. 31–63.
- [51] Šimeček, Z.: Dokumente zur Geschichte der Slavischen Philologie an der Deutschen Universität in Prag (1901–1914). In: *Festgabe für Rudolf Aitzetmüller zum 70. Geburtstag*, Teil 2, Graz, Akademie Druck- und Verlag-Anstalt 1994, s. 97–145 (viz též Anzeiger für slavistische Philologie 22(1994), č. 2).
- [52] Šisler, S.: *Vznik a formování nacistického „slovanského bádání“ v Praze v letech 1940–1943*, Český lid 78(1991), s. 3–38.
- [53] Vacek, J.: Zur Geschichte der Prager Indologie: Anfänge, Blütezeit, Untergang und Wiedergeburt. In: Pape, W. (ed.), *Zehn Jahre Universitätspartnerschaft: Univerzita Karlova v Praze – Universität zu Köln: Kolloquium zur Universitäts- und Fachgeschichte*, Köln, Universitäts- und Stadtbibliothek Köln 2011, 164 stran, s. 157–164.
- [54] Watzka, M.: *Die Prager Universität und ihre medizinische Fakultät*, München, J. F. Lehmanns Verlag 1941, 75 stran.
- [55] Zeil, W.: *Slawistik an der deutschen Universität in Prag (1882–1945)*, München, Verlag Otto Sagner 1995, 150 stran.

Lexikony, přehledy a konferenční sborníky

- [56] Glettler, M. – Míšková, A.: *Prager Professoren 1938–1948, Zwischen Wissenschaft und Politik*, Essen, Klartext Verlag 2001, 628 stran.
- [57] Hlaváček, P. – Radovanovič, D.: *Vytěšněná elita: zapomínání učenci z Německé univerzity v Praze*, Praha, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta ve vydavatelství Togga 2012, 166 stran.
- [58] Hlaváčková, L. – Svobodný, P. – Klenner, P.: *Biographisches Lexikon der deutschen medizinischen Fakultät in Prag 1883–1945*, Prag, Karolinum 1998, 239 stran.
- [59] Lommatzsch, H.: *Die Personalbibliographie der Professoren und Dozenten der Anatomie, Histologie und Pathologie, Pharmakologie und Physiologie an der Medizinischen Fakultät der deutschen Karl-Ferdinands-Universität in Prag*, Erlangen, Universität Erlangen-Nürnberg 1969, 133 stran.
- [60] Pelzner, K.: *Die Personalbibliographien von Professoren und Dozenten der Inneren Medizin und der Kinderheilkunde der Deutschen Karls-Ferdinands-Universität in Prag im ungefähren Zeitraum von 1900–1945, mit biographischen Angaben und überblicken über die Hauptarbeitsgebiete* – Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Hohen Medizinischen Fakultät der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg – Aus dem Seminar für Geschichte der Medizin der Universität Erlangen-Nürnberg, Erlangen – Nürnberg 1972, 246 stran.
- [61] Výborná, M. – Havránek, J. – Kučera, K.: *Disertace pražské university II (1882–1945)*, Sběrka pramenů a příruček k dějinám University Karlovy, svazek č. 3, Praha, Universita Karlova – SPN 1965.

Rozsáhlejší vzpomínky

- [62] Frank, P.: *Einstein, His Life and Time*, New York 1947, 2. vydání 1953 (německý překlad 1949).
- [63] Kisch, G.: *Das Lebensweg eines Rechthistorikers*, Sigmaringen 1975.
- [64] Kowalewski, G.: *Bestand und Wandel – Meine Lebenserinnerungen, zugleich ein Beitrag zur neueren Geschichte der Mathematik*, München – Oldenbourg 1950.
- [65] Winter, E.: *Mein Leben im Dienste des Völkerverständnisses (Erinnerungen)*, Berlin 1981.

Některé práce z historie české a německé matematické komunity

- [66] Ash, M. – Söllner, A. (eds.): *Forced Migration and Scientific Change: Émigré German-Speaking Scientists and Scholars after 1933*, Washington, DC – Cambridge, German Historical Institute, Cambridge University Press 1996.
- [67] Bečvář, J. a kol.: *Eduard Weyr (1852–1903)*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 2, Praha, Prometheus 1995.
- [68] Bečvář, J. (ed.): *Jan Vilém Pexider (1874–1914)*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 5, Praha, Prometheus 1997 (anglická verze: sv. č. 38, Praha, Matfyzpress 2009).
- [69] Bečvář, J. – Bečvářová, M. – Škoda, J.: *Emil Weyr a jeho pobyt v Itálii v roce 1870/71*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 28, Praha, ČVUT v Praze 2006.
- [70] Bečvář, J. – Kohoutová, Z.: *Vladimír Kořínek (1899–1981)*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 27, Praha, Ústav soudobých dějin AV ČR 2005.
- [71] Bečvářová, M.: *Z historie Jednoty (1862–1869)*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 13, Praha, Prometheus 1999.

- [72] Bečvářová, M.: *Česká matematická komunita v letech 1848 až 1918*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 34, Praha, Matfyzpress 2008.
- [73] Bečvářová, M. a kol.: *Zapomenutý matematik Henry Lowig (1904–1995)*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 50, Praha, Matfyzpress 2012 (anglická verze: sv. č. 52, Praha, Matfyzpress 2012).
- [74] Bečvářová, M. – Čížmár, J.: *Karel Zahradník (1848–1916)*. Praha – Žáhřeb – Brno, edice Dějiny matematiky, sv. č. 46, Praha, Matfyzpress 2011.
- [75] Bečvářová, M. – Netuka, I.: *Jarník's Notes of the Lecture Punktmengen und reelle Funktionen by P. S. Alexandrov (Göttingen 1928)*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 43, Praha, Matfyzpress 2010.
- [76] Bečvářová, M. – Netuka, I.: *Karl Löwner and his Student Lipman Bers Pre-war Prague Mathematicians*, edition Heritage of European Mathematics, volume 10, Zürich, European Mathematical Society 2015.
- [77] Bergmann, B. – Epple, M.: *Jüdische Mathematiker in der deutschsprachigen akademischen Kultur*, Berlin, Springer 2009.
- [78] Bergmann, B. – Epple, M. – Ungar, R. (eds.): *Transcending Tradition: Jewish Mathematicians in German-Speaking Academic Culture*, Berlin, Springer 2009.
- [79] Biermann, K.-R.: *Die Mathematik und ihre Dozenten an der Berliner Universität 1810–1933*, Berlin, Akademie-Verlag 1988.
- [80] Bruning, J. – Ferus, D. – Siegmund-Schultze, R.: *Terror and Exile – Persecution and Expulsion of Mathematicians from Berlin between 1933 and 1945*, Berlin 1998.
- [81] Bukovics, E.: Das I. Institut für Mathematik an der Technische Hochschule Wien. In: *150 Jahre Technische Hochschule in Wien 1815–1965*, Wien 1965.
- [82] Einhorn, R.: *Vertreter der Mathematik und Geometrie an den Wiener Hochschulen 1900–1940*, Wien 1985.
- [83] Einhorn, R.: *Exodus Professorum* (German), Göttingen, Göttinger Universitätsreden 86, Vandenhoeck & Ruprecht 1989.
- [84] Hykšová, M.: *Karel Rychlík (1885–1968)*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 22, Praha, Prometheus 2003.
- [85] Hykšová, M.: *Pravděpodobnost v díle českých myslitelů*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 51, Praha, Matfyzpress 2011.
- [86] Chocholová, M. – Štoll, I.: *Wilhelm Matzka (1798–1891)*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 49, Praha, Matfyzpress 2011.
- [87] Kašparová, M. – Nádeník, Z.: *Jan Sobotka (1862–1931)*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 44, Praha, Matfyzpress 2010.
- [88] Mačák, K.: *Vývoj teorie pravděpodobnosti v českých zemích do roku 1938*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 26, Praha, Ústav soudobých dějin AV ČR 2005.
- [89] Menzler-Trott, E.: *Gentzens Problem: Mathematische Logik in nationalsozialistischen Deutschland*, Basel, Birkhäuser Verlag 2001.
- [90] Menzler-Trott, E.: *Logic's lost genius: the life of Gerhard Gentzen*, Providence, RI, London, American Mathematical Society, London Mathematical Society 2007.
- [91] Němcová, M.: *František Josef Studnička (1836–1903)*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 10, Praha, Prometheus 1998.
- [92] Ottowitz, N.: *Der Mathematikunterricht an der Technischen Hochschule in Wien 1885–1918*, Wien 1992.

- [93] Pecinová, E.: *Ladislav Svante Rieger (1916–1963)*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 36, Praha, Matfyzpress 2008.
- [94] Renteln, M.: *Die Mathematiker an der TH Karlsruhe (1825–1945)*, Karlsruhe 2000.
- [95] Segal, S. L.: *Mathematicians under the Nazis*, Princeton, Princeton University Press 2003.
- [96] Siegmund-Schultze, R.: *Mathematicians Fleeing from Nazi Germany. Individual Fates and Global Impact*, Princeton and Oxford, Princeton University Press 2009, (anglická verze [97]).
- [97] Siegmund-Schultze, R.: *Mathematiker auf der Flucht vor Hitler: Quellen und Studien zur Emigration einer Wissenschaft*, Braunschweig, Vieweg Verlag 1998.
- [98] Scharlau, W.: *Mathematische Institute in Deutschland 1800–1945*, Deutsche Mathematiker-Vereinigung, Braunschweig, Friedr. Vieweg & Sohn 1990.
- [99] Strauss, H. – Buddensieg, T. – Düwell, K. (eds.): *Emigration: Deutsche Wissenschaft nach 1933. Entlassung und Vertreibung*, Berlin, Technical University 1987.
- [100] Šišma, P.: *Matematika na německé technice v Brně*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 21, Praha, Prometheus 2002.
- [101] Tobies, R.: *Biographisches Lexikon in Mathematik promovierter Personen an deutschen Universitäten und Technischen Hochschulen WS 1907/08 bis WS 1944/45, Algorismus, Studien zur Geschichte der Mathematik und der Naturwissenschaften herausgegeben von Menso Folkerts*, Heft 58, Augsburg 2006.
- [102] Toepell, M.: *Mitgliedergesamtverzeichnis der Deutschen Mathematiker-Vereinigung 1890–1990*, München 1991.

I. NĚMECKÁ UNIVERZITA V PRAZE V OBDOBÍ 1882 AŽ 1945

V následujících odstavcích nejprve nastíníme nejdůležitější okamžiky z více než šedesátileté historie Německé univerzity v Praze, abychom lépe porozuměli vývoji výuky matematiky, německé matematické komunity, její vědecké i spolkové činnosti, který je prezentován v dalších částech této knihy. Tato kapitola si neklade nároky ani na originalitu zpracování, ani na původnost prezentovaných myšlenek a závěrů. Umožňuje jen hrubou orientaci v dějinách Německé univerzity v Praze v základním historickém, politickém, sociálním a kulturním dobovém kontextu. Nezasvěcené čtenáře se pokusí uvést do složité problematiky a předloží jim témata k přemýšlení.

Všeobecná historie

Dne 28. února 1882 byl po dlouhých jednáních vídeňského parlamentu schválen zákon o rozdělení pražské univerzity na dvě samostatné školy, českou a německou, se společným názvem *Karlo-Ferdinandova univerzita*. Od školního roku 1882/1883 zahájily činnost *Die Deutsche Karl-Ferdinands Universität in Prag* [Německá Karlo-Ferdinandova univerzita v Praze] a *Česká Karlo-Ferdinandova univerzita v Praze*. Většina pedagogů, studentů, institutů a jejich vybavení včetně budov přešla do rukou Německé univerzity. V roce 1918 nastala změna v jejím postavení.²⁷ Z instituce dříve vídeňskou vládou do jisté míry privilegované a podporované se stala menšinová škola se spíše nepřátelským vztahem k nově vzniklé Československé republice, neboť většina německých profesorů a studentů nepřijala pozitivně rozpad Rakouska-Uherska.

V prvních měsících po vzniku Československa odmítali němečtí profesori i studenti nový stát a docházelo ke komplikacím a problémům při soužití s Českou Karlo-Ferdinandovou univerzitou v Praze (resp. později s Univerzitou Karlovou). Část německých profesorů dokonce iniciovala sepsání tzv. *Prohlášení Státní rady Rakouska*, v němž bylo uvedeno, že německé vysoké

²⁷ V roce 1918 se univerzita skládala z filozofické, lékařské, právnické a teologické fakulty, řady univerzitních institutů. Matematika se vyučovala na filozofické fakultě.

školy v Praze a Brně jsou rakouským státním majetkem a jejich správa patří do rukou rakouských úřadů. Německá univerzita vedená rektorem Augustem Naeglem (1869–1932, teolog a historik) vzdorovala nové republice;²⁸ profesori i studenti opakovaně žádali o přeložení školy z „počeštěné a židovské Prahy“ do Liberce, který považovali za centrum německé kultury v Čechách.²⁹ Proti této nekoncepční změně se postavili racionálně uvažující němečtí profesori August Sauer (1855–1926, profesor německého jazyka a literatury) a Alois Rzach (1850–1935, profesor klasické filologie).

Politický a hospodářský vývoj v Československu se brzo uklidnil a utlumil německé i české nacionální vášně a separační iluze. Dne 29. dubna 1919 představitelé Německé univerzity složili slib věrnosti Československé republice a situace se na čas zlepšila.

Nepříjemnou „ránu“ pro nedávno stabilizovanou Německou univerzitu zasadil rok 1920, kdy byl po dlouhých a komplikovaných jednáních dne 19. února přijat nový zákon o vysokých školách (tzv. Lex Mareš neboli zákon č. 135 Sb.),³⁰ který kodifikoval poměr obou pražských univerzit. Česká univerzita byla ustanovena jedinou přímou pokračovatelkou starobylého vysokého učení Karlova, získala jméno Univerzita Karlova a dostala do výhradního užívání Karolinum, insignie, pečeti, staré knihy, obrazy, archiv atd.

V prvním paragrafu zákona bylo uvedeno:

Česká universita jest pokračovatelkou starobylého vysokého učení Karlova. Jména obou pražských universit ustanovená zákonem ze dne 28. února 1882 č. 24 ř. z.: „Česká universita Karlo-Ferdinandova“ a „Německá universita Karlo-Ferdinandova“ se zrušují. České universitě se vrací jméno „Universita Karlova“. O jménu německé university rozhodne se zvláštním zákonem.

Německá univerzita v Praze obdržela jméno *Die Deutsche Universität in Prag* a získala odpovídající část majetku a vybavení.³¹ Škola se stala rovnoprávnou, uznávanou a respektovanou státní univerzitou, kterou Československá republika neredukovala, neutiskovala ani finančně netlumila. Byla vlastně jedinou oficiální státní menšinovou univerzitou v poválečné Evropě rozdělené

²⁸ A. Naegle byl rektorem v letech 1918 až 1920.

²⁹ Zcela zrušit, resp. vystěhovat Německou univerzitu z Prahy do Liberce chtěli i někteří čeští nacionalisté.

³⁰ Zákon byl nazván podle svého předkladatele Františka Mareše (1857–1942, český lékař, fyziolog, profesor lékařské fakulty České univerzity, resp. lékařské fakulty Univerzity Karlovy, rektor Univerzity Karlovy (1920/1921)), který byl v letech 1918 až 1920 členem Revolučního národního shromáždění a v letech 1920 až 1925 senátorem Národního shromáždění za Československou národní demokracii.

³¹ Německá univerzita mohla používat část Karolina, dokud pro ni nebude postavena nová budova nebo přikázány vhodné reprezentativní prostory.

do států koncipovaných na národnostním principu. Tuto pozici si udržela až do počátku druhé světové války.

Od počátku 20. století se stále více ukazovalo, že filozofické fakulty, na nichž se dosud vyučovaly a studovaly matematika a přírodní vědy, již nedávají dostatečný prostor pro jejich další rozvoj a přestávají poskytovat odpovídající vzdělávání budoucím středoškolským profesorům. Vzhledem k vývoji evropských univerzit a vědeckých institucí bylo nutno vzniklou situaci urychleně řešit i u nás. Proto již na počátku 20. století podávali čeští i němečtí přírodovědci návrhy na vytvoření samostatné přírodovědecké fakulty. Její založení však oddálila první světová válka. Teprve po vzniku Československé republiky proběhla nová jednání, která vyústila v zákonné vládní nařízení č. 392 Sb. ze dne 24. června 1920, jímž byla od školního roku 1920/1921 založena samostatná *Přírodovědecká fakulta University Karlovy* a samostatná *Naturwissenschaftliche Fakultät der Deutschen Universität in Prag* [Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze]. Jejich hlavním úkolem bylo připravovat středoškolské profesory přírodních věd a farmaceuty.

Ve dvacátých a třicátých letech 20. století byla Německá univerzita v Praze relativně malou, nicméně významnou vědecko-pedagogickou institucí ve střední Evropě. Po roce 1920 sice došlo k nezanedbatelnému nárůstu počtu jejích studentů, současně však nastala změna v jejich zájmu o zaměření studia. Zatímco před rokem 1918 převažovali právníci, po roce 1920 začali hrát rozhodující úlohu medicí. Tento trend mohl souviset s jistým omezením uplatnění německy mluvících absolventů v československé státní správě. Také počty studentů na filozofické a přírodovědecké fakultě narůstaly jen pozvolna, neboť se již dále nerozšiřovala rozsáhlá síť německých středních škol, která byla budována od druhé poloviny 19. století, a tudíž nepřibýval počet systemizovaných míst středoškolských profesorů. Výhled na dobrou kariéru poskytoval především podnikatelský sektor, průmyslová výroba, soukromá lékařská a farmaceutická praxe.³²

³² Na Německé univerzitě v Praze ve školním roce 1920/1921 studovalo 3668 posluchačů – 50 bohoslovců, 1084 právníků, 1665 mediků, 474 filozofů a 395 přírodovědců; ve školním roce 1930/1931 studovalo 4927 posluchačů – 64 bohoslovců, 1652 právníků, 1885 mediků, 648 filozofů a 678 přírodovědců, ve školním roce 1938/1939 studovalo 2365 posluchačů – 106 bohoslovců, 488 právníků, 1038 mediků, 438 filozofů a 295 přírodovědců. Na Univerzitě Karlově ve školním roce 1920/1921 studovalo 8951 posluchačů – 39 bohoslovců, 3760 právníků, 2933 mediků, 1502 filozofů a 717 přírodovědců; ve školním roce 1930/1931 studovalo 10435 posluchačů – 77 bohoslovců, 4495 právníků, 2550 mediků, 1616 filozofů a 1697 přírodovědců, ve školním roce 1938/1939 studovalo 7847 posluchačů – 201 bohoslovců, 2229 právníků, 2736 mediků, 1718 filozofů a 963 přírodovědců. Počty studentů na Německé univerzitě v Praze v letech 1920/1921 až 1938/1939 zachycuje tabulka č. 9 v monografii [HP].

Německá univerzita v Praze začala ve dvacátých letech 20. století přitahovat německy mluvící studenty, kteří dříve mířili do Berlína, Drážďan, Vídně a Budapešti.³³ Jedním z důvodů mohlo být i to, že diplomy z německých, rakouských či maďarských univerzit bylo nutno nostrifikovat, případně doplnit dalšími československými státními zkouškami, pokud jejich nositel chtěl získat v Československu místo ve státní službě. Díky demokratické, multikulturní a nábožensky tolerantní atmosféře meziválečné Prahy se Německá univerzita stala přitažlivou také pro studenty židovského vyznání³⁴ a demokratického smýšlení z Litvy, Lotyšska, Ukrajiny, Maďarska, Polska a později i Německa.³⁵ Její popularitu způsobovaly i poměrně nízké školní poplatky,³⁶ nižší životní náklady v Praze, její dobrá dopravní přístupnost a zejména věhlas některých profesorů (např. F. Adler, L. Berwald, R. Carnap, C. I. Cori, Ph. Frank, H. Hirsch, H. Kelsen, A. Kirpal, A. Lampa, K. Löwner, A. Naegle, G. A. Pick, E. G. Pringsheim, E. Schneeweis, L. Spiegel, F. Spina, K. M. Swoboda, M. Winternitz, W. Wostry).

³³ Posluchači matematiky z řad československých státních příslušníků se obvykle hlásili k německé nebo maďarské národnosti, jen zcela výjimečně uvedli českou, resp. československou národnost. Například ve školním roce 1920/1921 se k české národnosti přihlásil mimořádný student Kratina (katolické vyznání), ve školním roce 1922/1923 mimořádná studentka Nowotny (katolického vyznání), která se v následujícím školním roce přihlásila k národnosti německé, pak se však po celou dobu studia hlásila k československé národnosti, v letním semestru školního roku 1924/1925 se k české národnosti přihlásil student Zavadil (katolické vyznání), ve školním roce 1929/1930 mimořádný student Votruba, ve školním roce 1936/1937 se k české národnosti přihlásila studentka Rýgl (resp. Rýgllová, bez vyznání), v zimním semestru školního roku 1937/1938 se k české národnosti přihlásili studentka Hasselböck-Rýgl (resp. Hasselböck-Rýgllová) a studenti Hasselböck (katolického vyznání) a Lengsfeld (židovského vyznání), v letním semestru školního roku 1937/1938 si českou národnost zapsali jen manželé Hasselböckovi a v kritickém zimním semestru školního roku 1938/1939 pouze student Schloffer (katolického vyznání). Viz [7].

³⁴ Studenti matematiky židovského původu se hlásili buď k židovskému vyznání a židovské národnosti, resp. k židovskému vyznání a německé, polské, maďarské, ukrajinské či jiné národnosti, nebo se označovali jako bez vyznání a hlásili se k německé národnosti. Viz [7].

³⁵ Po první světové válce tvořili cizinci zhruba 10 % všech imatrikulovaných posluchačů Německé univerzity, jejich počet postupně narůstal, ve třicátých letech dosáhl dokonce 20 %. Na Přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze byla situace odlišná. Ve dvacátých letech na ní bylo zapsáno zhruba 8 % cizinců, jejich počet postupně narůstal a ve školním roce 1930/1931 tvořili 15 % přírodovědců. Roku 1931/1932 jejich počet klesl na 10 % a klesající trend pokračoval dál, takže na konci třicátých let cizinci tvořili jen 4 % přírodovědců. Viz [HP]. Mezi studenty matematiky běžně byli občané Německa, Rakouska, Maďarska, Polska (včetně bývalé Haliče), Ukrajiny (včetně části Bukoviny), Rumunska (zejména z oblasti Besarábie a Bukoviny), Litvy, Lotyšska, v několika případech také občané Ruska, Běloruska a Jugoslávie a též občané Palestiny (2), Velké Británie (1), Lucemburska (1) a Norska (1). Viz [7].

³⁶ V roce 1933 se i v Praze zvýšily školní poplatky, což vedlo k poklesu počtu zahraničních studentů. Viz [7].

Ani Německé univerzity v Praze se však nevyhnuly nacionální, náboženské, hospodářské a sociální problémy, které vyvolávala nastupující hospodářská krize, sílící fašismus a místní rozpory mezi liberálními a sociálnědemokratickými skupinami (podporovanými i německy mluvícími multikulturními a židovskými kruhy) a nacionálními a antisemitskými skupinami. Například na podzim roku 1922 vypukly velké protesty proti rektoru Samuelu Steinherzovi (1857–1942, profesor rakouských dějin), který byl dne 21. července 1922 řádně zvolen rektorem podle principu fakultní rotace a posloupnosti služebního stáří. Jako žid však měl podle rakouských „tradic“ na svůj post ihned rezignovat. Steinherz tak neučinil, neboť cítil oporu v československé legislativě a demokratických principech mladé republiky. Následná bouřlivá stávka německých nacionalistů ze spolku *Deutsche Studentenschaft*³⁷ podpořená rakouským studentstvem a petiční akcí německých pohraničních obcí a českých pohraničních obcí s většinovým německým obyvatelstvem nakonec přiměla rektora k podání rezignace, kterou však československé ministerstvo školství nepřijalo. Naopak, rektora ve funkci potvrdilo a za podpory studentského sdružení *Lese- und Redehalle der deutschen Studenten in Prag*,³⁸ českých i německých liberálních spolků, akademického senátu univerzity a části profesorského sboru situaci uklidnilo a zdůraznilo, že politické projevy nepatří na akademickou půdu a nebudou na ní nadále tolerovány. Další antisemitské projevy se objevily již roku 1923 v souvislosti s kandidaturami profesora psychiatrie Oskara Fischera (1876–1942) a docenta kožního lékařství Hugo Hechta (1883–1970) v obecních volbách³⁹ a po povolání právníka a historika Guido Kische (1899–1985) na místo profesora na právnické fakultě. V roce 1926 se Německá univerzita postavila proti zfanatizovanému nacionálně orientovanému studentstvu a za nového rektora zvolila profesora správního práva Ludwiga Spiegla (1864–1926), který byl židovského původu. Nepokoje tehdy nevypukly jenom proto, že L. Spiegel zemřel ještě před nastoupením do svého úřadu. V témže roce němečtí nacionalisté založili novou studentskou organizaci *Nationalsozialistische Studentenvereinigung* [Nacionálně socialistické studentské sjednocení].⁴⁰ V listopadu roku 1929 v ulicích Prahy demonstrovali němečtí nacionalisté

³⁷ Ve svém statutu měla i tzv. árijský paragraf. Obdobný statut měl i studentský spolek *Germania*. Oba sdružovaly německé nacionalistické studenty, poskytovaly živnou půdu pro nacionalismus, nacionální socialismus a antisemitismus.

³⁸ O historii spolku *Lese- und Redehalle der deutschen Studenten in Prag* viz A. Slaviček: *Dějiny a archiv spolku „Lese- und Redehalle der deutschen Studenten in Prag“*, diplomová práce, katedra PVH FF UK v Praze, 1975.

³⁹ Oba kandidovali za *Deutschemokratische Freiheitspartei* do pražské městské rady.

⁴⁰ Spolek *Nationalsozialistische Studentenvereinigung* se v roce 1939 stal členem *Nationalsozialistischer Deutscher Studentenbund*.

a žádali spolu s českými nacionalisty zavedení principu „*numerus clausus*“, který měl omezit počet studentů židovského vyznání, emigrantů z Ruska a sociálně slabých posluchačů.⁴¹ Antisemité sice své požadavky neprosadili, ale nacistická studentská organizace v březnu roku 1930 zvítězila ve volbách do *Deutsche Studentenschaft*. Liberální *Lese- und Redehalle der deutschen Studenten in Prag* odmítající antisemitismus a podporující československou republiku se dostala do izolace.

Přes výše zmíněné excesy⁴² se antisemitismus na Německé univerzitě v Praze prosazoval pomaleji než na jiných říšsko-německých a rakouských univerzitách. Ve třicátých letech však začaly i mezi pražskými studenty a profesory výrazněji slílit sympatie k nacismu.⁴³ Přesto se díky podpoře československé vlády podařilo na některá řádně uprázdněná profesorská místa jmenovat odborníky vyhanané z rasových či politických důvodů z Německa (např. Emil Utitz (1883–1956, filozof), Hanz Kelsen (1881–1973, historik práva)). Až do Mnichova však pražští profesori židovského vyznání nemuseli univerzitu opouštět, neboť si zde uchovávali rozhodující většinu liberálně a demokraticky smýšlející pedagogové.⁴⁴

Velké spory, bouřlivé vášně a pouliční nepokoje nastaly v roce 1934, kdy rektor Karlovy univerzity, uznávaný biolog a český nacionalista Karel Domin (1882–1953), využil všeobecné protiněmecké nálady českého obyvatelstva a vynutil si důsledné dodržení univerzitního zákona z roku 1934, tj. navrácení

⁴¹ Princip „*numerus clausus*“, který omezoval přístup ke vzdělání studentům židovského vyznání, byl přijat v některých pobaltských zemích na konci dvacátých let a ve třicátých letech v Německu a Rakousku.

⁴² Ve dvacátých letech 20. století antisemitismus a nacionalismus propagoval student Kleo Pleyer, ve třicátých letech profesor římského práva Marian San Nicolò (1887–1955). Oba opustili Německou univerzitu v Praze a odešli do Mnichova, kde jejich názory našly živnou půdu. Připomeňme, že M. San Nicolò, rektor Německé univerzity ve školním roce 1933/1934, obdržel návrh, aby se stal vůdcem *Sudetendeutsche Heimatfront* [Sudetoněmecká vlastenecká fronta], která se proměnila v *Sudetendeutsche Partei* [Sudetoněmecká strana]. Nabídku nepřijal a na vedoucí místo doporučil Konrada Ernsta Eduarda Henleina (1898–1945).

⁴³ Československé úřady s velkým znepokojením sledovaly vývoj ve studentském hnutí a jeho postupnou nacionalizaci a zejména pak činnosti namířené proti republice. Na jaře roku 1933 rozpustily *Deutsche Studentenschaft* a *Germanii*. Němečtí nacionalisté obrátili svoji pozornost na povolenou *Lese- und Redehalle der deutschen Studenten in Prag*, kde postupně získávali větší a větší vliv, až se roku 1936 dostali k moci.

⁴⁴ Až do školního roku 1938/1939 byli na Přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze skoro všichni řádní a mimořádní profesori, soukromí docenti a asistenti matematiky židovského vyznání (výjimkou byli profesor K. Mack, který působil na Německé technice a na univerzitě konal pouze dvouhodinovou dvousemestrální přednášku z deskriptivní geometrie, docenti M. Pinl, E. Lammel, A. E. Rössler a O. Varga), proto zde nacistické a antisemitské ideje nenašly podporu. Podobná situace byla i na astronomii, fyzice a geodézii.

historických insignií a univerzitního archivu do rukou české univerzity. Německá univerzita v Praze se tímto aktem cítila poškozena a ponížena, ohradila se proti „insigniádě“ a napadla i platnost zákona z roku 1920.⁴⁵

V září roku 1938 propukl otevřený konflikt mezi některými německými profesory a československou vládou, která žádala, aby německá vysokoškolská elita deklarovala svým podpisem loajalitu republice, ústavě a zákonům. Deklaraci podepsali rektori a děkani německých vysokých škol v Praze a Brně. Řada vyučujících však raději opustila zemi, aby se tomuto podpisu vyhnula.⁴⁶ Větší skupina odešla na univerzitu do Vídně, kde získala podporu a ochranu rektora Fritze Knolla (1883–1981), profesora botaniky. Menší skupina odešla na univerzitu do Mnichova, kde získala podporu děkana právnické fakulty Mariana San Nicolò, profesora římského práva, dřívějšího pražského kolegy. Po podpisu Mnichovské dohody se obě skupiny pokoušely ovlivňovat vývoj německých škol v Československu. Odmítaly návrat do Prahy a snažily se získat uplatnění na rakouských a německých vysokých školách, což však bylo v rozporu s plány tzv. *Nationalsozialistischer Deutscher Dozentenbund* [Národně socialistický svaz docentů].⁴⁷ V Praze zůstali profesori židovského původu, demokratičtí a liberální pedagogové seskupení kolem rektora Ernsta Otty (1877–1959), profesora pedagogiky. Touto situací byla nejvíce postižena lékařská fakulta, její kliniky a instituty. Přírodovědecká fakulta zůstala v podstatě v klidu a zahájila „normální výuku“.⁴⁸ Kritickou situaci se na začátku října snažila řešit sama univerzita i ministerstvo školství. Profesori byli opakovaně žádáni, aby se vrátili do Prahy a zahájili výuku.

⁴⁵ Spor o insignie byl jen záminkou pro rozpoutání oboustranných nacionalistických vášní. Poznamenejme, že dne 31. srpna 1939 Německá univerzita v Praze získala starobylé insignie zpět, což považovala za vítězství nad Karlovou univerzitou a za nápravu „křivd“, které jí přinesla Československá republika a zejména zákon „Lex Mareš“ (ztráta názvu a prestižního postavení, přerušení historické tradice, odnětí insignií, Karolina, knihovny, archivu apod.). Viz [Mi], zejména s. 25–26, 67–68.

⁴⁶ Ze 105 profesorů Německé univerzity v Praze odešlo 47 profesorů. Viz [Mi], s. 38.

⁴⁷ *Nationalsozialistischer Deutscher Dozentenbund* (též *Dozentenchaft*, *NS-Dozentenbund*) vznikl v červenci roku 1935 z tzv. *Nationalsozialistischer Deutscher Lehrerbund* na základě rozhodnutí Rudolfa Hesse (1894–1987). Jeho hlavním cílem bylo sjednocení, důsledné ovládnutí a naprostá kontrola vysokoškolských pedagogů a vysokých škol. Byl nedílnou součástí NSDAP. Poznamenejme, že *Nationalsozialistischer Deutscher Lehrerbund* byl založen roku 1929; měl sjednocovat všechny německé učitele, ovlivňovat jejich politické smýšlení a kontrolovat veškeré vzdělávání v duchu národního socialismu. O historii *Lehrerbundu* viz W. Feiten: *Der Nationalsozialistische Lehrerbund, Studien und Dokumentationen zur deutschen Bildungsgeschichte* 19, Frankfurt, 1981. Doplníme pro úplnost, že slovo *Dozent* v názvu svazu bylo užito ve významu učitel, pedagog, tj. člen pedagogického sboru; správný překlad Národně socialistický svaz vysokoškolských pedagogů se obvykle neužívá.

⁴⁸ Na přírodovědecké fakultě normálně probíhaly zkoušky i přednášky.

Napjatou atmosféru rozdmýchával i německý rozhlas a tisk. Někteří profesori (zejména lékaři) se pomalu navraceli, ale většina podala žádost o dovolenou nebo přešla na „systém prosté nedostupnosti a nedosažitelnosti“, resp. vyčkávala na pokyny z Mnichova či Berlína. Na podzim opět přišlo na pořad jednání stěhování Německé univerzity, tentokrát na odtržené sudetoněmecké území. Uvažovalo se o Liberci, Ústí nad Labem, Teplicích a Chebu. O jejím setrvání v Praze paradoxně rozhodl začátkem listopadu 1938 Adolf Hitler (1889–1945). Někteří „uprchlí“ vyučující se vrátili do Prahy teprve až na mnichovský povel ze 3. listopadu 1938. Zimní semestr byl oficiálně zahájen až 11. ledna 1939. Krátce po návratu pedagogů muselo vedení univerzity řešit otázku, jak „naložit s vyučujícími a studenty židovského původu“. ⁴⁹ V prosinci 1938 profesorský sbor stanovil pravidlo upravující zkoušky; ⁵⁰ židovští vyučující mohli zkoušet pouze židovské studenty, arijsťi pouze arijské, pokud to dovolovalo obsazení stolice, resp. oborů. ⁵¹

Situace se však během jara 1939 nadále zhoršovala, neboť v československé společnosti i na Německé univerzitě narůstaly fašizující a protizidovské tendence. ⁵² Pod silným nátlakem německé politiky a propagandy vláda tehdy

⁴⁹ Na konci roku 1938 bylo na Německé univerzitě v Praze zhruba 20 % studentů a 30 % vyučujících židovského původu, z nichž mnozí našli v pražském prostředí útočiště po emigraci z nacistického Německa. Více viz [HP].

⁵⁰ Sbor se opíral o nařízení československé vlády ze dne 22. prosince 1938, která podlehla „německým zájmům“ a umožnila Německé univerzitě v Praze, aby diskriminovala židovské pedagogy, zbavila je řádného místa bez nároku na náhradu platu. Vyloučení byli pedagogové židovského původu, pedagogové žijící v manželství s partnerem židovského původu a lidé politicky nespolehliví. Poznamenejme, že to bylo v naprostém rozporu s tehdy platnou československou ústavou (z 29. února 1920, část V, paragraf 106, bod 2), která zaručovala všem občanům a obyvatelům země stejná práva na ochranu jejich života a majetku bez ohledu na jejich původ, národnost, rasu a vyznání. Zprávy o protizidovských nařízeních v Československu se objevily i v zahraničním tisku (viz *Anti-Jewish Decree in Prague – Professors To Go*, *The Times*, 23. 12. 1938). Židovští pedagogové byli zbaveni svého místa se zpětnou platností od 1. října 1938. Ze statistik vyplývá, že v tomto školním roce bylo vyloučeno, odešlo do emigrace nebo rezignovalo na svá místa 34 % vyučujících, čímž se Německá univerzita v Praze zadala mezi školy, na nichž proběhly největší čistky. Viz [M], s. 45–63.

⁵¹ Například na matematice toto pravidlo nebylo možno aplikovat v případech státních a rigorózních zkoušek, neboť Přírodovědecká fakulta Německé univerzity v Praze neměla dostatek matematiků – profesorů arijského původu.

⁵² Viz například nařízení československé vlády z konce ledna a počátku února 1939 o státní službě a soupisu židovského obyvatelstva a vládní nařízení ze dne 4. července 1939 o právním postavení židů ve veřejném životě, které prakticky vyloučilo židovské občany z řady povolání, z veřejného i kulturního života. Židé nesměli například vykonávat povolání středoškolských učitelů, vysokoškolských docentů a profesorů, advokátů, notářů, soudců, soudních znalců a tlumočnicků, techniků, báňských inženýrů, lékařů, lékárníků, veterinářů atd. Nesměli být poručníky, opatrovníky a správci, členy zastupitelských úřadů, korporací, komisí a sborů pro podporu veřejné správy, školských úřadů, veřejných vědeckých ústavů, učených společností a veřejných institucí vědecké

ještě samostatného Československa přijala dne 21. ledna zvláštní usnesení *O příslušnících židovských ve státních službách*, omezující jejich zaměstnávání. Dne 27. ledna vydala nařízení o pobytu imigrantů – všechny takové osoby měly opustit naše území ve lhůtě jednoho až šesti měsíců. Téhož dne rozhodla, že všichni vyučující židovského původu přestanou vykonávat státní službu.⁵³ Dne 10. února 1939 vyhlásila upravující nařízení o prozkoumání státního občanství a pobytu imigrantů⁵⁴ a současně vydala pokyn, aby úřady zjistily všechny své zaměstnance židovského původu. Starší zaměstnanci měli být urychleně penzionováni, zaměstnanci středního věku měli být posláni na dovolenou s čekatelným⁵⁵ a mladší propuštěni. Ve státních službách mohli zůstat jen nepostradatelní zaměstnanci židovského původu, a i ti museli být přeloženi na místa, kde nebudou přicházet do kontaktu s veřejností. Nadřazení se je měli nejprve pokusit přimět k „dobrovolnému“ odchodu ze služby, v případě nesouhlasu je měli propustit. Vše mělo proběhnout „v klidu“ do 10. března 1939. Začal také nucený soupis židovského obyvatelstva spojený s jejich následným vyřazením z politiky, státních služeb, školství a kultury. Židé měli být přinuceni prokázat, jakým způsobem nabyli svůj majetek, mělo být pečlivě přezkoumáno jejich občanství, případně jim mělo být odňato. Vláda dokonce uvažovala o přísné segregaci židovského obyvatelstva.⁵⁶

povahy atd. Nesměli také působit jako výkonní umělci, redaktoři novin a časopisů, neměli dále vlastnit žádné podniky, firmy, ústavy atd.

⁵³ Výnos vešel v platnost dne 4. února 1939.

⁵⁴ Toto přezkoumání se vztahovalo na osoby, jež získaly občanství po 1. listopadu 1918, a dále na ty, které měly domovské právo na území, které 30. září 1938 připadlo „sousedům“. Netýkalo se však osob, které byly podle přezkoumaných znaků Čechy, Slováky a Rusíny. Přitom se vycházelo z národnosti udané při sčítání lidu z roku 1930 a údajů o školní docházce, účasti v kulturních a národnostních spolicích. Osoby, které by nezískaly československé občanství, musely území republiky opustit.

⁵⁵ Dovolena s čekatelným byla zakotvena již v rakouském zákoně č. 15/1914 ř. z. o služebním poměru státních úředníků a státních sluhů (tzv. služební pragmatika), který byl vydán dne 25. ledna 1914. Upravoval přeložení na tzv. dočasný odpočinek, pokud úředník nebyl schopen služby, ale dalo se očekávat, že opět schopnost dosáhne. Více viz paragrafy 75, 76, 79 a 81 výše uvedeného zákona.

⁵⁶ O postavení židů v tzv. druhé československé republice viz např. F. Hahn: *Židé a druhá Československá republika*, Střední Evropa 10(1994), č. 38–39, s. 190–196, M. Kárný: *Politické a ekonomické aspekty „židovské otázky“ v pomnichovském Československu*, Sborník historický 36(1989), s. 180–183, T. Pasák: *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*, Práh, Praha, 1999, J. Rataj: *O autoritativní národní stát; Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*, Praha, 1997, s. 45–47.

Rozsáhlá kolekce archivních dokumentů, materiálů a studijních textů je přístupná na webové stránce <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/czech/prot>.

Německá univerzita v Praze otázku vyloučení židovských kolegů vyřešila velmi iniciativně, samostatně a razantně.⁵⁷ Navíc již dne 10. března 1939 vyvěsila na Karolinum vlajku s hákovým křížem, na své půdě obratem ustanovila pražskou pobočku *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* [Národně socialistická německá dělnická strana], jejíž členové měli provokovat srážky a konflikty a nastolit příznivou atmosféru pro nacistickou okupaci Československa.⁵⁸

Vstup okupačních vojsk Německá univerzita v Praze přivítala slavnostní schůzí Národně socialistického svazu docentů a velkým průvodem studentů, kteří dne 16. března 1939 prošli Prahou a byli přijati na Pražském hradě samotným A. Hitlerem. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava byla Německá univerzita ve formální správě protektorátní vlády.

Dne 2. srpna 1939 vydal A. Hitler nařízení o převzetí německých vysokých škol působících na území Protektorátu do říšské správy; došlo k němu 1. září 1939. Budovy a veškeré vybavení klinik a institutů se staly říšským majetkem. Ve výše uvedeném nařízení bylo stanoveno i nové jméno pražské německé univerzity *Deutsche Karls-Universität* (Německá Karlova univerzita). Až do konce roku 1939 však platy vyučujících i zaměstnanců hradilo české protektorátní ministerstvo školství. Přejímání pracovníků do „říšské služby“ bylo zdlouhavé, ponižující a bylo spojeno s důkladným prošetřením rasového původu, loajality a politické spolehlivosti.

Německá univerzita v Praze se stala nedílnou součástí říšských německých vysokých škol a výuka na ní probíhala podle říšských zákonů až do května roku 1945. Téměř okamžitě došlo k okleštění tradičních akademických práv a svobod, zavržení některých oborů (např. teoretická fyzika) a upřednostňování výzkumu „strategického a válečného“ významu. Zavedena byla i nová struktura univerzitní správy. Důležitou roli začal hrát *Nationalsozialistischer*

⁵⁷ Viz například *Verzeichnis der im W. S. 1938/39 ausgeschiedenen*, v němž Emanuel Trojan (1878–?), profesor zoologie a děkan Přírodovědecké fakulty Německé univerzity v Praze, již dne 9. března 1939 oznamoval jména pedagogů, kteří byli vyloučeni z pedagogického sboru pro svůj židovský původ či politickou nespolehlivost, resp. byli označeni za politicky nespolehlivé pro přátelství s židovskými kolegy či pro manželství s židovskými partnery, ale byli ponecháni na svých místech. Z rasových důvodů bylo vyloučeno 8 profesorů (3 matematici), 9 docentů (2 matematici), 1 asistent; z politických důvodů byl vyloučen 1 profesor, 2 docenti (1 matematik). Jako politicky nespolehliví byli označeni 3 profesori. Dále bylo vyloučeno 6 administrativních zaměstnanců. Viz [4].

⁵⁸ *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* byla krajně pravicová politická strana, která vznikla dne 24. února 1920 přeměnou *Deutsche Arbeiterpartei* ([Německá dělnická strana], založena 5. ledna 1919 v Mnichově). Její členové se nazývali nacisté; užívali demagogii, politický teror, násilí a fyzickou likvidaci svých skutečných i smyšlených oponentů. Strana, v jejímž čele stál většinu času A. Hitler, měla velký podíl na rozpoutání druhé světové války. V roce 1945 byla Mezinárodním vojenským tribunálem zasedajícím v Norimberku prohlášena za zločineckou organizaci.

Deutscher Dozentenbund [Národně socialistický svaz německých docentů],⁵⁹ který sdružoval profesory, docenty, asistenty a lektory. Měl dohlížet na správnou ideologickou výchovu pedagogů, vyjadřoval se ke všem personálním otázkám (jmenování, odvolání, pověření výukou apod.). Od roku 1939 museli být všichni zapsaní studenti německého původu bez ohledu na státní příslušnost členy *Nationalsozialistischer Deutscher Studentenbund* [dříve též *Studentenschaft*, Svaz studentů],⁶⁰ který kontroloval veškerý studentský život. Jeho vznikem pražští studenti ztratili právo svobodného sdružování. V čele univerzity stál i nadále rektor, který však již nebyl volen, ale byl jmenován říšským ministrem pro vědu, výchovu a vzdělávání lidu a byl jemu také zodpovědný. Zachován sice zůstal akademický senát, ale jeho členové již nebyli voleni.⁶¹ V čele fakult stáli děkani a fakultní výbory, které měly charakter poradního orgánu.⁶² Mezi nejvlivnější (tj. nejmocnější) osoby univerzity patřili vedoucí Svazu docentů a kurátor, který se v Praze poprvé objevil na jaře roku 1940.⁶³

Německá univerzita v Praze byla na jaře roku 1939 nesmírně ochromena rasovými a politickými čistkami.⁶⁴ Ačkoli během roku byli na uvolněná místa komisionálně jmenováni noví profesori a docenti,⁶⁵ přesto se nepodařilo

⁵⁹ *Nationalsozialistischer Deutscher Dozentenbund* byl sice neoblíbenou, ale vlivnou a obávanou organizací, která výrazně zasahovala do života všech, zejména mladých pedagogů.

⁶⁰ Svaz studentů byl jako jednotná studentská organizace zřízen v Německu říšským zákonem ze dne 22. dubna 1933, současně byly zrušeny ostatní studentské spolky. Jeho počátky však sahají do roku 1926, kdy byla založena zvláštní součást NSDAP, která měla sdružovat vysokoškolské studenty národně socialistického smýšlení.

⁶¹ Členem senátu byl vedoucí Svazu docentů, vedoucí Svazu studentů, rektor, prorektor, děkani a dva členové navržení Svazem docentů.

⁶² Členem výboru byli děkan, řádní a mimořádní profesori a dva vyučující jmenovaní vedoucím Svazu docentů.

⁶³ Funkce kurátora nebyla na vysokých školách v českých zemích známa. Vycházela totiž z pruské univerzitní správy první poloviny 19. století, kdy kurátor zastupoval ministerstvo, stál mimo vlastní univerzitní správu a reprezentoval státní dohled. Není tedy divu, že na říšských univerzitách byl úřad kurátora zaveden, neboť umožňoval důslednou kontrolu škol. Do jeho pravomoci patřilo uzavírání všech pracovních poměrů, dohled nad financemi a majetkem, správa všech seminářů, klinik a institutů, právní zastupování školy, korespondence s říšským ministerstvem. Prvním kurátorem německých vysokých škol v Praze (tj. kurátorem pro univerzitu i techniku) byl rozhodnutím říšského ministra pro vědu, výchovu a vzdělání lidu a říšského protektora dne 1. dubna 1940 jmenován národohospodář Karl August Fischer. Poznamenejme, že rektori, děkani i Svaz docentů všeobecně pokládali existenci kurátora za hrubé vměšování ministerstva do akademických práv a svobod.

⁶⁴ Během roku 1938/1939 bylo z Německé univerzity v Praze z rasových důvodů vyloučeno 17 řádných profesorů z 66, 16 mimořádných profesorů z 57, 40 docentů z 90, tj. odejít muselo 34 % pedagogického sboru. Viz [Mi], s. 56.

⁶⁵ Na místa nových vyučujících byli povoláni pedagogové z říšských univerzit a až na jednu výjimku (Anton Stonner, 1895–1973, filozof, rodák ze Starkova) rodáci z Říše nebo Rakouska. Z 27 povolaných učitelů bylo 19 členů NSDAP, 8 členů SA a 6 členů SS. Viz [Mi], s. 72–74.

včas a podle plánu zahájit zimní semestr 1939/1940. Uprázdňené stolice (katedry) a instituty totiž nebyly zdaleka obsazeny,⁶⁶ část nově povolaných pedagogů včas nenastoupila, někteří oddalovali příchod do Prahy, další byli povoláni na frontu a jiní se v Praze dlouho nezdrželi. Poznamenejme, že Říšské ministerstvo pro vědu, výchovu a vzdělání lidu v Berlíně (*Reichsministerium für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung*) nemělo úplně jasno, jak s pražskou Německou univerzitou naložit a jaké bude její poslání. Nepočítalo s tím, že by na ni dosazovalo významné říšské odborníky, jak ukazuje následující citát:

Současně bylo stanoveno, že do Prahy budou v zimním semestru 1940 povolávání „na zkoušku“ (auf Probe) pouze mimořádní profesori a povolávání řádných profesorů se v této fázi konat nebude. ([Mi], s. 70)

Německá univerzita v Praze víceméně stála na počátku války na okraji zájmu pedagogů i studentů, tj. na jakési vedlejší koleji. Ztráty, které jí zasadily rasové a politické čistky, se během války nepodařilo zacelit.

Již od roku 1940 docházelo k rozporům mezi vyučujícími sudetoněmeckého a říšského původu. Německá univerzita v Praze žádala, aby na uprázdňené stolice byli přednostně jmenováni sudetoněmečtí odborníci, kteří měli dostatek zkušeností a citu pro působení v českém prostředí. Na tato přání však ministerstvo školství nebralo téměř žádný zřetel. Naopak, přednost dostávali říšští Němci, neboť pražská univerzita byla považována za příliš liberální, demokratickou a nepříliš spolehlivou instituci, a proto bylo třeba narušit její původní strukturu a zničit osobní vazby a kontakty dosavadního pedagogického sboru.⁶⁷ Proto byla použita v Německu prověřená metoda – povolávat „spolehlivé kádry“ a „méně spolehlivé“ přemísťovat mimo jejich domov, protahovat a zdržovat jejich jmenování a akademický postup. Tento trend pokračoval i v dalších letech, což sudetští rodáci považovali za nespravedlivé a diskriminační.⁶⁸

⁶⁶ Například na lékařské fakultě nebyla obsazena tři místa řádných profesorů, na filozofické fakultě pět míst. Na „přírodovědě“ byly uprázdňeny obě stolice matematiky, stolice experimentální fyziky, teoretické fyziky, anatomie a fyziologie rostlin, farmaceutické chemie, farmaceutické botaniky, geofyziky a astronomie.

⁶⁷ Podíváme-li se na výuku matematiky, zjistíme, že v průběhu války se na Německé univerzitě v Praze objevilo čtrnáct vyučujících, z nichž pouze pět na ní působilo již před rokem 1939 (jeden jako řádný profesor přednášel do roku 1920, pak vyučoval v Říši, jeden konal přednášky z deskriptivní geometrie před válkou a na univerzitu byl znovu povolán na výpomoc, tři začali nedlouho před válkou učit na pozici soukromých docentů, resp. asistentů). Ze všech těchto vyučujících bylo osm členů NSDAP, tři byli navíc členy SA, dva nebyli členy žádné nacistické organizace a u čtyřech zbylých nelze členství v NSDAP jednoznačně doložit ani vyvrátit.

⁶⁸ Tento trend se týkal i pražské matematiky, osm vyučujících pocházelo ze „staré“ Říše, dva z Rakouska, jeden z Maďarska a tři z Čech.

V létě roku 1942 panovala v Praze ještě dobrá nálada a dokonce se plánovalo nové rozmístění Německé univerzity po vyhrané válce. Od druhé poloviny tohoto roku se však situace značně změnila. Říšské ministerstvo pro vědu, výchovu a vzdělání lidu v Berlíně začalo uvažovat o uzavření, omezení provozu, sloučení či přesunu některých vysokých škol, nejprve proto, že mnozí vyučující a studenti museli narukovat,⁶⁹ později proto, že spojeneckými nálety byly poškozeny četné říšské univerzitní budovy. Německá univerzita v Praze však na seznamu uzavíraných škol nebyla.

V zimě roku 1943 se i pražská univerzita musela stále více zabývat a nakonec i potýkat s otázkou totálního nasazení studentů i profesorů. Narůstal počet studentů, kteří odešli na frontu, a proto univerzita začala organizovat zvláštní přednáškové cykly pro raněné vojáky a válečné invalidy a několikadenní kurzy pro vojáky na dovolené. Dokonce byly povoleny bezplatné imatrikulace a studium na „dálku“, zkoušky se konaly ve spěchu. Postupně se stupňovaly požadavky na povolávání dalších a dalších studentů na frontu, na totální nasazení, resp. letní brigády (pomoc při sklizni, služba v nemocnici, práce ve zbrojovkách apod.).⁷⁰ Říšské ministerstvo pro vědu, výchovu a vzdělání lidu v Berlíně rozhodlo, že rukovat budou jen ti vysokoškolští studenti, kteří si studium zvolili z pouhého rozmaru, tj. bez hlubšího profesního zájmu, a ti, kteří nestudovali zodpovědně a řádně. Nastal také vážný personální stav v pedagogickém sboru, neboť profesori, docenti, asistenti i lektori byli též povoláni k vojsku, čímž byla ohrožena nejen kvalita výuky, ale i výuka samotná. Navíc se mnozí vyučující museli zapojit do politického školení studentů, vzdělávacích přednášek pro armádu, domobrany nebo civilní obrany.

Dne 25. července 1944 byly zastaveny veškeré imatrikulace v souvislosti s vyhlášením totální mobilizace. Dne 1. září 1944 Říšské ministerstvo pro vědu, výchovu a vzdělání lidu v Berlíně vydalo přípis, v němž upřesnilo pro-

⁶⁹ V říjnu 1942 bylo z Protektorátu povoláno na frontu 59 vysokoškolských učitelů. Další byli povoláni v roce 1943 a 1944. Viz [Mi], s. 139–141.

Bez zajímavosti jistě není, že po celou dobu války nebyl na frontu povolán nikdo z matematiků aktivně vyučujících na Německé univerzitě v Praze. Přitom pouze tři pedagogové se narodili před rokem 1880, tj. vojenská služba se na ně již nevztahovala, jeden se narodil roku 1897. Ostatní se narodili až po roce 1900 (jeden roku 1902, dva roku 1903, jeden roku 1904, jeden roku 1906, jeden roku 1907, jeden roku 1908, dva roku 1909 a jeden roku 1910) a tudíž se na ně branná povinnost vztahovala. Poznamenejme, že věk většiny matematiků v době jejich povolání do Prahy byl mezi 30 a 40 lety. „Ochrana“ před frontou, resp. totálním nasazením se však nevztahovala na pomocné asistenty, asistenty a administrativní pracovníky.

⁷⁰ Úplnou výjimku měli pouze váleční invalidé, jejichž zranění bylo tak vážné, že již nemohli být nasazeni, vážně ranění vojáci vyslaní na studijní dovolenou a válečné vdovy – matky, s jejichž nasazením se nepočítalo.

vádění válečného nasazení vysokoškolských studentů. A. Míšková o situaci v Praze napsala:

Pro totální válečné nasazení padala v úvahu všechna odborná zaměření: „všechny studentky a studenti, kteří nepatří k wehrmacht a kteří v LS 1944 studují 1., 2. nebo 3. semestr s výjimkou studujících matematiky, fyziky, balistiky, techniky vysokých frekvencí a dálkových spojů.“

Kromě nich byli do služby povoláni studující vyšších semestrů práva, státovědy, národohospodářství, všech oborů filozofických fakult s výjimkou přírodovědy, studující zahraničních věd, zemědělství, architektury a teologie. Ze všech povolaných studujících se mohli vyvázat pouze ti, kteří měli studium ukončit do 1. 5. 1945 a ti, kteří si v letním semestru 1944 vybrali jako svůj cíl učitelské povolání. Pro válečné nasazení byli tentokrát určeni i studující medicíny vyšších semestrů s výjimkou těch, kteří chtěli složit první atestace (Vorprüfung) do 1. 5. 1945. Chránění byli ale pouze do složení zmíněné zkoušky.

V důsledku této akce se pracovním úřadům přihlásilo 994 studentů z celkového počtu 3330 řádně zapsaných studentů v LS 1944, z čehož zhruba 30 % činily ženy. ([Mi], s. 167)

Pražská německá univerzita měla ve srovnání s ostatními říšskými univerzitami jisté štěstí, neboť její instituty, semináře, knihovny, laboratoře a učebny nebyly zničeny nálety a nebyly tak „technicky“ válkou zasaženy. Většinu oborů však od roku 1944 mohli studovat jen studenti vyšších semestrů nebo studenti, kteří si zvolili specializaci „důležitou pro Říši“. Je zajímavé, že tento neblahý trend se příliš nedotkl studentů matematiky, kteří víceméně patřili mezi privilegované a ochraňované.⁷¹

⁷¹ Ocituje zprávu H. J. A. Rohrbacha, ředitele Matematického institutu Německé univerzity v Praze, kterou zaslal kurátorovi německých vysokých škol v Praze dne 3. října 1944, v níž naznačil celoroční vědecký výzkum institutu a především poukázal na nepostradatelnost některých jeho zaměstnanců a spolupracovníků:

Die Übersiedlung des Mathematischen Instituts in die bis jetzt fertiggestellten neuen Räume nehme ich zum Anlaß, einen kurzen Bericht über die Entwicklung des Instituts im letzten Jahr zu erstatten. Bis Ende 1943 wurden im Institut als solchem keinerlei Forschungsaufträge durchgeführt. Die beiden beamteten Professoren waren direkt für Kriegsarbeiten eingesetzt und führten daneben ihre Unterrichtstätigkeit aus. Der Assistent war bei der Wehrmacht, weitere Wissenschaftler waren nicht vorhanden. Es war jedoch seit Beginn meines Hierseins immer mein Bestreben gewesen, auch das Institut selbst in die kriegswichtige Forschung einzuschaffen. Hierzu mußte ich mehr Raum und mehr Mitarbeiter gewinnen. Meinen Anträgen auf Vergrößerung des Instituts wurde vom Herrn Kurator in befriedigender Weise stattgegeben, die Arbeiten für die Herrichtung begannen vor einem Jahr. Ich hatte inzwischen Herrn Dr. Gentzen als Dozenten für das Institut gewonnen und Fräulein Garkisch als Rechnerin ausgebildet. In der Hoffnung auf baldige Beendigung der Instandsetzungsarbeiten für die neuen Räume habe ich Anfang 1944 damit begonnen, die ersten Aufträge für kriegswichtige Forschungsarbeiten zur Durchführung am Mathematischen Institut entgegenzunehmen. An Rechnern wurde außer Fräulein Garkisch fallweise Studenten beschäftigt, die Leitung der Forschungsarbeiten übernahm Dr. Gentzen, da ich selbst durch meine Tätigkeit an Berlin gebunden bin und nur in beschränktem Umfange in Prag sein kann. Gleichzeitig beantragte ich durch das Planungsamt des Reichsforschungsrates die Rückholung von Mathematikern aus der Wehrmacht. Die ersten davon trafen im Juli des Jahres ein und

Historie Německé univerzity v Praze⁷² se definitivně uzavřela dne 18. října 1945, kdy prezident Edvard Beneš (1884–1948) vydal dekret o zrušení všech německých vysokých škol v Československu, a to se zpětnou platností od 17. listopadu 1939.⁷³

Pedagogický sbor

V první polovině 19. století učili na vysokých školách kromě řádných profesorů asistenti,⁷⁴ kteří pomáhali s výukou (vedení cvičení, opravy studentských

konnten für weitere Forschungsaufträge eingesetzt werden. Anfang August wurden die neuen Räume zunächst behelfsmäßig bezogen. Die Beschaffung der notwendigen Einrichtung macht naturgemäß Schwierigkeiten und wird sich noch einige Zeit hinziehen. Jedenfalls darf gesagt tragen erledigt. Zur Zeit sind die folgenden Wissenschaftler am Institut tätig: Dozent Dr. Gentzen, Dr. Franz Krammer, Studienrat Walter Tietze, Dr. Paul Armsen. Außerdem folgende Hilfskräfte: Die Studenten Helmut Wolf, Wolfgang Fleischmann, Marie Burian, die technische Assistentin Edith Garkisch. Weitere Mitarbeiter und Hilfskräfte sind angefordert. Die Arbeit des Instituts entwickelt sich, den Anforderungen des totalen Krieges entsprechend, planmäßig.

Zusammenfassend möchte ich die Überzeugung zum Ausdruck bringen, daß es die richtige Entscheidung des Herrn Kurators war, die Instandsetzungsarbeiten für das Mathematische Institut in Auftrag zu geben. Ich hoffe, daß die geschilderte Entwicklung des Instituts und die zur Genüge die Notwendigkeit zeigen, dem Mathematischen Institut der Deutschen Karls-Universität auch für die noch ausstehenden restlichen Instandsetzungsarbeiten und Anschaffungen volle Förderung angedeihen zu lassen. (Viz [5].)

⁷² O historii Německé univerzity v Praze podrobněji pojednávají monografie: [HP], kapitoly: Německá univerzita (s. 181–211), Německá univerzita za druhé světové války (s. 213–231) a [Mi]. Viz též F. Kafka a kol.: *Stručné dějiny University Karlovy*, Praha, 1964 (s. 253–289), W. Koerting: *Die Deutsche Universität in Prag*, Bonn, 1968 (zaměřeno především na lékařskou fakultu), F. Seibt (ed.): *Die Teilung der Prager Universität und die intellektuelle Disintegration in den böhmischen Ländern*, Collegium Carolinum, Oldenbourg, München, 1984. O fašizaci Německé univerzity v Praze pojednávají studie: K. Kučera, M. Trunc: *Poznámky k fašizaci Německé univerzity pražské*, *Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 1(1960), s. 203–223, K. Oberdorffer: *Die deutsche Universität in Prag – Herkunft und Schicksal*, *Die deutsche Schule*, 1967, s. 274–300, V. Psotová: *Fašizace německého studentstva a ohlas tohoto procesu mezi německými studenty v Československu*, *Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 20(1980), s. 31–60, V. Vomáčkova: *Německá univerzita v Praze mezi Mnichovem a 15. březnem 1939*, *Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 4(1963), s. 3–19.

⁷³ Dne 17. listopadu 1939 byly všechny české vysoké školy na území Protektorátu Čechy a Morava vyhláškou říšského protektora Konstantina Hermanna Karla svobodného pána von Neuratha (1873–1956) uzavřeny na dobu tří let (vedoucí představitelé Říše však nikdy nepočítali s jejich opětovným otevřením), devět studentů, představitelů studentského hnutí, bylo bez soudu popraveno v Ruzyni, téměř 1100 studentů bylo deportováno do koncentračního tábora v Sachsenhausenu. Pedagogové byli dáni na „dovolenou s čekatelným“, penzionováni nebo nasazeni na práci do zbrojního průmyslu. Viz např. [HP].

⁷⁴ V 19. století nebylo místo asistenta příliš dobře placené a bylo omezené na dobu nejvýše deseti let. Po uplynutí této doby musel asistent místo bez náhrady opustit. Asistentské místo neposkytovalo ani perspektivu ani dobré finanční zajištění ani penzi. Asistenti proto často současně

prací apod.), nebo suplující profesori, kteří samostatně vyučovali v případech, kdy řádný profesor zemřel, onemocněl, měl studijní dovolenou nebo byl povolán na jiné místo. Všechna místa byla řádně systemizována, vznik nového místa bylo potřeba projednat v profesorském sboru, návrh řádně vypracovat a doložit rozbohem situace a zdůvodněním. Každou žádost posuzovala Vídeň, její vyřízení se mohlo z mnoha důvodů (politických, ekonomických i osobních) po mnoho let odkládat.

V první polovině 19. století byla profesorská místa obsazována na základě veřejného konkurzu, který vypisovala studijní komise příslušné školy pod dohledem Vídně. Zájemci o tato místa zasílali své materiály konkurzní komisi. Ta po prostudování předložených dokumentů vybrala nejlepší trojici (terno), jindy kandidáty podrobila přísné několikahodinové písemné a následně ústní zkoušce. Výsledný návrh spolu s konkurzními materiály všech uchazečů odeslala na ministerstvo do Vídně, které vybralo jednoho kandidáta a doporučilo císaři jeho jmenování. Nově jmenovaný profesor složil přísahu věrnosti panovníkovi, zemi a škole. Při konkurzu měli přednost absolventi rakouských univerzit a polytechnik, zahraniční diplomy nebyly až na výjimky uznávány. Noví profesori byli nejčastěji vybíráni z řad starších a zkušených gymnaziálních profesorů. Při výběru se více hledělo na loajálnost k rakouské říši, perfektní znalost němčiny a délku pedagogické praxe než na vlastní vědeckou práci. Profesori měli být především dobrými a spolehlivými úředníky a vychovateli mládeže. Místo vysokoškolského profesora přinášelo v 19. století společenskou prestiž, poskytovalo slušný a pravidelný plat, který se zvyšoval každých pět let, penzi a zaopatření pro vdovy a sirotky.

Řádní profesori, pokud se hrubě neprovinili proti zákonům své země, resp. proti morálce, měli celoživotní jistotu místa. Vyučovat mohli až do sedmdesátí let, pak byli penzionováni. Se svolením panovníka mohli jeden nebo výjimečně dva roky přesluhovat.⁷⁵

Situace se výrazněji změnila po roce 1848; pro akademickou dráhu začal být požadován doktorát a habilitace. Veřejné konkurzní řízení zůstalo zachováno, kandidáty vybírala komise sestavená z členů profesorského sboru. Kromě řádných a mimořádných profesorů mohli vést přednášky i honorování či soukromí docenti, resp. doktoři. S výukou pomáhali asistenti nebo suplující profesori.

pracovali jako středoškolské učitelé. Při nedostatku kvalifikovaných sil mohli na asistentských místech výjimečně setrvat i déle než deset let. Tato situace se změnila až po druhé světové válce.

⁷⁵ Při nedostatku kvalifikovaných sil mohli přesluhovat i déle.

Řádní profesori byli ustanovováni na tzv. řádné stolice (katedry), měli pevně stanovenou výukovou povinnost.⁷⁶ Mimořádní profesori mívali menší výukovou povinnost a menší plat a obvykle později přecházeli na uvolněné nebo nově zřízené řádné stolice (na stejné nebo jiné škole), časem se z nich stávali řádní profesori. Suplující profesori přebírali výuku řádného profesora, který onemocněl nebo odešel na jiné místo. Honorovaní docenti byli většinou ustanovováni na nově založených oborech a pobírali menší plat než mimořádní profesori. Po čase se obvykle stávali mimořádnými profesory nebo odcházeli na jinou školu.

Asistenti byli vybíráni profesorským sborem z řad nejlepších studentů vyšších ročníků na základě doporučení řádných profesorů daného oboru. Podávali žádost o asistentské místo doplněnou životopisem, seznamem publikací nebo soupisem absolvovaného studia, kterou profesorský sbor posoudil a v kladném případě doporučil její vyřízení Ministerstvu kultu a vyučování (resp. Ministerstvu školství a osvěty). Asistenti matematiky pomáhali s výukou proseminářů a seminářů, vedením cvičení, opravováním seminárních prací a přípravou studijní literatury. Současně obvykle dokončovali doktorské práce nebo práce pro zkoušky učitelské způsobilosti nebo se připravovali na habilitační řízení.⁷⁷ Někteří asistenti zůstávali na mateřské fakultě, kde relativně rychle dosáhli odborné kariéry, jiní odcházeli na nějaký čas na střední školy či jiné vysoké školy v našich zemích, kde získávali další zkušenosti a po čase se vraceli zpět, jiní odcházeli na zahraniční školy nebo mimo vzdělávací sféru.⁷⁸ Univerzity ve druhé polovině 19. století a v první třetině 20. století výrazně preferovaly rozmanitost a odmítaly „zapouzdřenost“ pedagogického sboru. Patřilo totiž k dobrému zvyku studenta i pedagoga studovat, resp. působit na více školách, seznámit se s různými instituty, moderními trendy ve vědecké práci, novými způsoby výuky a nejnovější literaturou.

⁷⁶ Na matematice byl obvyklý úvazek 8 hodin týdně (obvykle 4 až 5 hodin přednášek, 1 až 2 hodiny cvičení a 2 až 3 hodiny „speciálního“ semináře či prosemináře).

⁷⁷ Viz například pedagogická i odborná kariéra E. Lammela, H. Löwiga, K. Löwnera, M. Pinla, O. Vargy, A. Winternitze. O osudech německých matematiků přehledně a stručně pojednávají články [Pi2], [PD], [PF].

⁷⁸ Viz např. L. Berwald (studoval na univerzitě v Mnichově, působil na univerzitě v Praze), H. Löwig (studoval na univerzitě v Praze, působil na různých středních školách a na univerzitě v Praze), K. Löwner (studoval na univerzitě v Praze a Berlíně a na technice v Praze, působil na technice a univerzitě v Praze, na univerzitě v Berlíně a Kolíně nad Rýnem), K. Mack (studoval na technice a univerzitě ve Vídni, působil na technice a univerzitě v Praze), G. A. Pick (studoval na univerzitě ve Vídni, působil na univerzitě v Praze), M. Pinl (studoval na univerzitě ve Vídni, působil na univerzitě v Praze). Viz např. [Be4], [Fr1], [Fr2], [Fr3], [Lu], [Ne1], [Ne2], [Pi1], [Pi2], [Pi3], [PD], [PF], [S51].

V roce 1848 byl na rakouských univerzitách zaveden statut soukromého docenta; nebyl spojen s pravidelnou, státem vyplácenou odměnou, neposkytoval žádnou finanční jistotu ani jistotu dalšího kariérního růstu. Soukromý docent mohl podle své volby vypisovat a konat přednášky, za které vybíral od studentů tzv. kolejně (honorář). Jeho příjem tak závisel na počtu posluchačů, kteří si jeho přednášky zapsali. Soukromí docenti obvykle přednášeli o nejnovějších výsledcích svého oboru, jejich přednášky měly většinou vysokou odbornou úroveň a posluchačům často poskytovaly cenné podněty pro jejich vědeckou práci. Ten, kdo se chtěl stát soukromým docentem, musel projít třístupňovým habilitačním řízením.⁷⁹

Uchazeč o místo soukromého docenta musel předložit vědeckou práci doplněnou životopisem, seznamem publikací a žádostí se specifikací oboru, v němž se chtěl habilitovat. Jeho materiály byly nejprve posouzeny dvoučlennou komisí vybranou z řad řádných profesorů školy; pokud nebyly předložené dokumenty shledány vyhovující, byly kandidátovi vráceny a habilitační řízení nebylo zahájeno. V opačném případě byla na zasedání profesorského sboru jmenována komise, která měla zhodnotit kandidátovu odbornou práci. V případě kladného výsledku byl kandidát pozván k habilitačnímu kolokviu, které se konalo před celým profesorským sborem; kandidát pohovořil o své práci a odborných výsledcích. Habilitační kolokvium mohlo být prominuto u kandidáta, který svou publikační aktivitou své vědecké kvality již prokázal. Poslední složkou habilitačního řízení byla přednáška na zkoušku; konala se před profesorským sborem, studenty a ostatními zájemci. Mohla být prominuta těm, kteří na škole již učili jako asistenti nebo suplenti a jejichž pedagogické schopnosti byly známé.

Nově habilitovaný soukromý docent byl povinen v prvním roce vypsát alespoň jednu dvouhodinovou výběrovou přednášku. Habilitace (*venia legendi*, *venia docendi*) byla vázána na školu, na které byla udělena. Pokud chtěl soukromý docent přednášet na jiné škole, musel se na ní znovu habilitovat, resp. požádat o tzv. přenesení habilitace. Jeho žádost pak byla projednána profesorským sborem.

Poznamenejme, že šedesátá a sedmdesátá léta 19. století byla na některých vysokých školách přechodným obdobím; na volná místa byli ustanovováni řádní i mimořádní profesori a honorovaní docenti bez habilitačního řízení a někdy i bez dokončeného doktorátu.⁸⁰ Od osmdesátých let 19. století dávaly

⁷⁹ Pravidla pro jeho průběh byla stanovena v roce 1848, reformována byla v letech 1872 a 1888.

⁸⁰ Například na polytechnice v Praze byl profesorem elementární matematiky s českou vyučovací řečí v roce 1863 jmenován středoškolský profesor Gustav Skřivan (1831–1866), který tehdy nebyl habilitován a neměl s výukou matematiky na vysoké škole žádné zkušenosti. V roce 1864

konkurzní komise přednost habilitovaným uchazečům; důraz byl kladen na jejich odbornou a pedagogickou kvalifikaci.⁸¹

Československá republika víceméně přejala osvědčený rakousko-uherský habilitační systém, jen oficiální jmenování bylo svěřeno Ministerstvu školství a národní osvěty. Ve třicátých letech 20. století závěrečnému jmenování předcházelo ještě krátké úřední prověření národní spolehlivosti a bezúhonnosti, neboť země se snažila bránit narůstajícím fašizujícím tendencím, snahám a aktivitám.

Výrazné změny nastaly až v roce 1939 po příchodu nacistů, kdy vešel v platnost nový habilitační řád, tj. říšský habilitační řád ze dne 13. prosince 1934, který umožnil prošetření politické spolehlivosti uchazeče. Předpokladem získání docentury bylo sepsání a obhájení habilitační práce, přezkoušení pedagogických schopností a prověření „osobních a charakterových vlastností národněsocialistického učitele“. Řád zavedl oddělení vlastního habilitačního řízení a udělení práva výuky (tj. „venia docendi“). Noví docenti navíc museli absolvovat speciální školení v tzv. docentských táborech nebo docentských akademiích; jeho délka se v průběhu války měnila a jeho hlavním cílem byla „politická a fyzická příprava“ k práci na vysoké škole.⁸²

nastoupil na téže škole František Josef Studnička (1836–1903) na místo honorovaného docenta vyšší matematiky a analytické mechaniky s českou vyučovací řečí, aby posílil výuku matematiky v českém jazyce. Ani on nebyl řádně habilitován, dokonce neměl jedinou matematickou práci a měl jen mizivé pedagogické zkušenosti. Již v roce 1866 byl jmenován řádným profesorem matematiky. Podobnou cestou prošel i Gabriel Blažek (1842–1910), který byl na téže škole roku 1866, tj. krátce po dosažení doktorátu, jmenován mimořádným profesorem matematiky a analytické mechaniky s českým vyučovacím jazykem. Obdobná situace byla v sedmdesátých letech 19. století na nově založené univerzitě v Záhřebu, kde se vyučovalo chorvatsky, na obnovené univerzitě a polytechnice ve Lvově, kde se vyučovalo v polském jazyce, na technice v Budapešti, kde začala výuka v maďarštině apod. Vždy se jednalo o nově ustavené stolice, na nichž se začalo pod vlivem politických, ekonomických a kulturních změn vyučovat v národním jazyce. Pro výuku však nebyl připraven dostatečný počet „titulovaných“ odborníků. Přechodné období bylo jediným rozumným řešením vzniklé situace. Poznamenejme, že v našich zemích v matematických oborech nebylo využito při obsazování míst s německým vyučovacím jazykem, neboť na ně byl dostatek zkušených, kvalitních a „titulovaných“ kandidátů.

⁸¹ Řádní i mimořádní profesoři matematiky na Německé univerzitě v Praze vždy procházeli řádným konkurzem. Soukromí docenti matematiky museli absolvovat úplné (kompletní) habilitační řízení, žádné výjimky nebyly povolovány. Noví docenti se obvykle „rekrutovali“ z dřívějších asistentů Matematického institutu, resp. nejlepších doktorandů. O obsazování matematických stolic na pražské univerzitě viz například [Be2].

⁸² Viz [Mi], s. 68–69.

II. MATEMATIKA V LETECH 1882 AŽ 1920

V této kapitole podrobně popíšeme historii personálního obsazení matematických stolic a vývoj výuky matematiky v letech 1882 až 1920, tj. v období, kdy byla matematika vyučována na filozofické fakultě. Zmíníme také pestré a komplikované životní osudy, pedagogické působení a nejdůležitější vědecké výsledky jednotlivých profesorů, soukromých docentů a asistentů.⁸³

Výraznou osobností pražské německé matematiky ve druhé polovině 19. století byl Heinrich Jacob Karl Durège (1821–1893). Po studiu v Gdaňsku pobýval v letech 1851 až 1857 „na zkušené“ v USA. Roku 1857 se habilitoval na curyšské technice a o rok později i na tamní univerzitě. V roce 1864 byl jmenován řádným profesorem matematiky na pražské technice, kam přišel jako zkušený profesor matematiky, který měl za sebou několik let výuky na curyšské technice a několik odborných publikací z teorie eliptických funkcí a funkcí komplexní proměnné. V roce 1869 přešel na pražskou univerzitu a po zřízení samostatné Německé univerzity roku 1882 byl jmenován jejím prvním řádným profesorem matematiky. Celou svoji odbornou kariéru spojil s Prahou.⁸⁴

Na pražské univerzitě H. J. K. Durège učil základní kurz vysokoškolské matematiky, ale do přednášek vnášel moderní témata. Velkou pozornost věnoval geometrii, přednášel např. o problematice algebraických křivek. Náplň jeho přednášek přesahovala požadavky zkušebních komisí pro učitelské aprobase. Jeho zásluhou se posluchači seznámili například s moderní teorií eliptických funkcí. Roku 1875 zřídil matematický seminář, který však neměl větší vědeckou odezvu.⁸⁵

Heinrich Durège sepsal řadu drobných pojednání a učebnice *Theorie der elliptischen Functionen* (1861),⁸⁶ *Elemente der Theorie der Functionen einer Complexen*

⁸³ V poznámkách pod čarou jsou uvedeny odkazy na literaturu a archivní prameny, v nichž lze vyhledat další informace ke studované problematice.

⁸⁴ O jeho životě a díle viz [SGG].

⁸⁵ Viz *Ordnung der Vorlesungen an der k. k. Deutschen Karl-Ferdinands-Universität zu Prag im Winter-Semester 1882–83*, Prag, 1882, ..., *Ordnung der Vorlesungen an der k. k. Deutschen Karl-Ferdinands-Universität zu Prag im Sommer-Semester 1891/1892*, Prag, 1892, [1] a kapitola této knihy nazvaná *Přednášky v letech 1882 až 1920*.

⁸⁶ Durègeova učebnice se dočkala pěti vydání a stala se jeho nejslavnější prací (1. vydání, Teubner, Leipzig, 1861, XIV + 375 stran, 2. vydání, Teubner, Leipzig, 1868, XII + 388 stran, 3. vydání,

veränderlichen Grösse: mit besonderer Berücksichtigung der schöpfungen Riemanns (1864),⁸⁷ *Elemente der Theorie der Funktionen einer komplexen veränderlichen Grösse* (1864),⁸⁸ *Die ebenen Curven dritten Ordnung* (1871).⁸⁹ Jeho kratší vědecké práce publikované v prestižních německých časopisech se zaměřovaly zejména na zkoumání křivosti křivek a ploch třetího stupně.

Když byla pražská univerzita rozdělena na univerzitu Českou a Německou, Durègeova stolice přešla na Filozofickou fakultu Německé univerzity, která při svém vzniku vyšla z všestranně lepších poměrů než Česká univerzita. Úroveň výuky matematiky na ní byla od počátku velmi slušná; základní matematické kurzy doplňovala řada speciálních přednášek, které vedli mimořádný profesor a mladí soukromí docenti, kteří se habilitovali na počátku osmdesátých let 19. století. Během posledních desetiletí 19. století se však postupně zmenšoval počet studentů Německé univerzity, obsazení stolic se rychleji měnilo, soukromí docenti se snažili získávat profesorská místa na jiných vysokých školách a pražskou univerzitu opouštěli.

Již roku 1882 byla na Německé univerzitě systemizována druhá stolice matematiky, na kterou nastoupil jako mimořádný profesor Anton Puchta (1851–1903),⁹⁰ absolvent univerzit v Praze a Mnichově, který se roku 1874 stal asistentem matematiky na univerzitě v Praze. O dva roky později tam získal doktorát a roku 1878 se stal soukromým docentem matematiky. Roku 1880 se habilitoval pro obor matematiky i na Německé technice v Praze. Ve školním roce 1881/1882 suploval výuku matematiky na řádné stoličce na Německé technice v Praze, která se uprázdnila úmrtím profesora Johanna Liebleina (1834–1881).⁹¹

Teubner, Leipzig, 1878, VIII + 390 stran, 4. vydání, Teubner, Leipzig, 1887, VIII + 393 stran, 5. vydání, Teubner, Leipzig, 1908, VIII + 426 stran). Byla napsána s velkým matematickým rozhledem a pedagogickou erudicí. Roku 1896 byla přeložena do angličtiny, angloamerická matematika se tak seznámila s Riemannovou teorií funkcí komplexní proměnné.

⁸⁷ Jedná se o rozsáhlou učebnici matematické analýzy funkcí komplexní proměnné (1. vydání, Teubner, Leipzig, 1864, XII + 388 stran, 2. vydání, Teubner, Leipzig, 1873, XII + 328 stran, ..., 5. vydání, přepracoval Ludwig Maurer, Teubner, Leipzig, 1906, X + 397 stran).

⁸⁸ Jedná se o samostatné vydání části dříve zmíněné učebnice (1. vydání, Teubner, Leipzig, 1864, XII + 228 stran, 2. vydání, Teubner, Leipzig, 1873, XII + 223 stran).

⁸⁹ 1. vydání, Teubner, Leipzig, 1871, 343 stran.

⁹⁰ Viz spis č. 10110/82, fond Allgemeines Verwaltungsarchiv, Ministerium des Cultus und Unterrichts, Österreichisches Staatsarchiv, Wien.

⁹¹ Na zasedání profesorského sboru dne 13. března 1882 byl po dlouhé a nezvykle rušné diskusi na uvolněné místo jako „primo loco“ zvolen Moritz Allé (1837–1913), profesor matematiky na technice ve Štýrském Hradci, jako „secundo loco“ Emanuel Czuber (1851–1925), soukromý docent Německé techniky v Praze, a jako „tercio loco“ Anton Puchta. Dne 22. června 1882 byl novým profesorem jmenován M. Allé. Více viz [SGG], s. 160–161.

Od roku 1885 profesorský sbor Filozofické fakulty Německé univerzity v Praze opakovaně navrhoval Ministerstvu kultu a vyučování jmenovat A. Puchta řádným profesorem.⁹² Po pěti letech však A. Puchta přešel na nově zřízenou německou univerzitu do Czernowicz (resp. Czernovitz, česky Černovice či Černovce, dnes Ukrajina), kde se stal řádným profesorem matematiky a přednášel tam až do své smrti.⁹³ V novém působišti asi nebyl úplně spokojen, neboť již roku 1890 se neúspěšně účastnil konkurzu na místo řádného profesora matematiky na technice ve Vídni, které se uvolnilo penzionováním Antona Winklera (1821–1892).⁹⁴ Roku 1892 se účastnil konkurzu na místo řádného profesora matematiky na Německé univerzitě v Praze, které se uvolnilo Durègeovým penzionováním.⁹⁵ Odborně se zabýval především moderní geometrií.

Na počátku osmdesátých let na Německé univerzitě působili nadějní mladí soukromí docenti Seligman Kantor a August Leo Otto Biermann, kteří ve výběrových přednáškách seznamovali posluchače s nejnovějšími výsledky evropské matematiky.

Seligman Kantor (1857–1902) po studiu na technice ve Vídni absolvoval studijní pobyty v Římě (1878), Štrasburku (1878) a Paříži (1880).⁹⁶ V roce 1881 se habilitoval na Německé technice v Praze a roku 1883 na Německé univerzitě v Praze, kde v letech 1883 až 1886 působil jako soukromý docent. V zimním semestru 1886/1887 své pedagogické působení ukončil po četných finančních problémech,⁹⁷ „nedorozumění“ s vídeňským Ministerstvem kultu a vyučování a neshodách s vedením Německé univerzity.⁹⁷

⁹² Viz zápisy ze zasedání sboru dne 12. března 1885, 11. února 1886 a 3. března 1887, *Sitzungsprotokoll in den Studienjahren 1884/1885, ..., 1887/1888* (viz [1]).

⁹³ O jeho působení v Czernowitz se nepodařilo zjistit žádné podrobnosti.

⁹⁴ Anton Puchta byl spolu s Victorem Dantscherem (1847–1921) navržen na pozici profesora jako tzv. „tercio loco“. Místo získal roku 1891 E. Czuber, V. Dantscher byl roku 1894 jmenován profesorem na univerzitě ve Štýrském Hradci.

⁹⁵ Konkurzní komise tvořená profesory H. J. K. Durègem, C. F. Lipichem a E. Machem na zasedání profesorského sboru dne 14. července 1892 navrhla na místo řádného profesora jako „primo loco“ Alexandra Georga Picka, mimořádného profesora na pražské univerzitě, jako „secundo loco“ A. Puchtu a jako „tercio loco“ A. L. O. Biermanna, řádného profesora na Německé technice v Brně. Více viz *Sitzungsprotokoll in den Studienjahren 1891/1892* (viz [1]). Řádným profesorem byl jmenován G. A. Pick.

⁹⁶ Podrobnosti o studijních pobytech lze najít v Kantorově korespondenci s Luigim Cremonou (25 dopisů z let 1878 až 1892), která je uložena ve fondu *Legato Italia Cremona Cozzolino*, Knihovna Istituto Mazziniano di Genova. Ukazuje, že S. Kantor měl dlouhodobé odborné a osobní kontakty s italskými a francouzskými matematiky.

⁹⁷ Například H. J. K. Durège na zasedání profesorského sboru dne 31. října 1883 doporučoval podporu žádosti o speciální odměnu S. Kantora za vykonané přednášky a pomoc s výukou, dne 30. října 1884 a 12. března 1885 profesori C. F. Lippich, E. Mach a H. J. K. Durège podpořili

V letech 1878 až 1882 se zabýval teorií konfigurací, v několika člancích publikovaných ve vídeňské akademii věd studoval incidenční vztahy mezi body a přímkami v rovině.⁹⁹

Zajímavou postavou pražské německé matematické komunity byl August Leo Otto Biermann (1858–1909), který od roku 1876 do roku 1878 studoval na univerzitě v Praze, od roku 1878 do roku 1880 na univerzitě ve Vídni. V roce 1880 ve Vídni složil zkoušku učitelské způsobilosti, která ho opravňovala k výuce matematiky a fyziky na středních školách. V témže roce obhájil ve Vídni doktorskou práci *Über die Reihenentwicklung der Lösungen der Modular- und Multiplikator-Gleichungen und die Diskriminanten*. V letech 1880 až 1881 vykonal jednorocní dobrovolnou vojenskou službu. Po jejím ukončení získal státní stipendium, které mu umožnilo pokračovat ve studiu na berlínské univerzitě. Ve školním roce 1881/1882 tam navštěvoval přednášky Karla Weierstrasse (1815–1897). Berlínský pobyt sehrál významnou roli v další Biermannově vědecké práci.

Po návratu do Prahy v říjnu 1882 předložil na Německé univerzitě v Praze habilitační práci nazvanou *Über die Reduction hyperelliptischer Integrale auf elliptische*. Dne 24. února 1883 byl po její úspěšné obhajobě jmenován soukromým docentem matematiky. Ve školním roce 1882/1883 zahájil na německém gymnáziu na Novém Městě v Praze též svoji kariéru středoškolského učitele jako tzv. kandidát středoškolské profesury. Již po roce ji přerušil, neboť získal místo asistenta fyziky na Fyzikálním institutu Německé univerzity v Praze, které zastával až do roku 1885. Na počátku roku 1888 byl jmenován suplujícím profesorem na první německé reálce v Praze. Již v následujícím školním roce 1888/1889 zůstal bez řádného místa středoškolského učitele a konal pouze univerzitní přednášky, za něž byl jen velmi skromně honorován (600 zlatých ročně).¹⁰⁰ Dne 25. června 1889 byl jmenován skutečným učitelem na gymnáziu v Klagenfurtu (Celovec), kde nastoupil 1. září 1889. Současné

Kantorovu žádost o mimořádnou finanční pomoc, dne 29. října 1885 H. J. K. Durège doporučil Kantorovu žádost o roční stipendium ve výši 800 zl. a dne 21. října 1886 žádost o mimořádnou subvenci ve výši 300 zl. Více viz *Sitzungsprotokoll in den Studienjahren 1883/1884, ..., Sitzungsprotokoll in den Studienjahren 1886/1887* (viz [1]).

⁹⁸ Více viz *Sitzungsprotokoll in den Studienjahren 1882/1883, ..., 1886/1887* (viz [1]). Viz též Kantorova žádost ze dne 26. října 1887 adresovaná Ministerstvu kultu a vyučování ve Vídni a jeho odpověď ze dne 17. ledna 1888, které jsou uloženy v osobní složce S. Kantora, kartón č. 114, [I].

⁹⁹ Viz např. *Ueber eine Gattung von Configurationen in der Ebene und im Raume*, Sitzungsberichte d. Academie d. Wissenschaften in Wien, math.-naturwiss. Classe 80(1879), s. 227; *Ueber die Configurationen (3; 3) mit den Indices 8; 9 und ihren Zusammenhang mit den Curven dritter Ordnung*, tamtéž, 84(1881), s. 915–932; *Die Configurationen (3; 3)*,₁₀₁ tamtéž, 84(1881), s. 1291–1314. Více viz [Be2].

¹⁰⁰ Viz zápis ze zasedání profesorského sboru ze dne 18. října 1888, *Sitzungsprotokoll in den Studienjahren 1888/1889* (viz [1]).

podle platného habilitačního řádu mu změna řádného bydliště přinesla zánik „venia docendi“. Požádal profesorský sbor Filozofické fakulty Německé univerzity v Praze, aby mu právo soukromé docentury bylo zachováno. Jeho žádost byla podpořena na jednání sboru dne 11. července 1889, dokonce na návrh Ernsta Macha bylo ministerstvu doporučeno Biermannovo jmenování mimořádným profesorem matematiky.¹⁰¹ Ministerstvo však obě doporučení zamítlo. A. L. O. Biermann o své právo „venia docendi“ přišel a musel o jeho obnovu opětovně požádat.¹⁰² Tentokrát však ministerstvo souhlasilo s fakultním návrhem, že se nemusí podrobit druhému habilitačnímu řízení. V Klagenfurtu Biermann setrval pouze jeden rok, neboť již dne 1. července 1890 byl jmenován skutečným učitelem na první německé reálce v Praze. V osmdesátých letech se zúčastnil několika konkurzů na místo profesora matematiky na různých vysokých školách: technika ve Štýrském Hradci (1886), Německá technika v Brně (1886, jmenován byl Emanuel Czuber), německá univerzita v Černovicích (1887, jmenován byl Anton Puchta) a Německá univerzita v Praze (1887, jmenován byl Georg Alexander Pick). V roce 1890 se ucházel o místo na Německé technice v Brně, v následujícím roce znovu žádal o stejné místo a současně i o místo na technice ve Štýrském Hradci.

Dne 17. srpna 1891 byl jmenován mimořádným profesorem na Německé technice v Brně. Ale již roku 1892 se snažil získat místo řádného profesora matematiky na Německé univerzitě v Praze, které se uprázdnilo penzionováním H. J. K. Durège. Na uvolněné místo byl jmenován Georg Alexander Pick, který na univerzitě působil jako mimořádný profesor. Dne 10. února 1894 byl A. L. O. Biermann ustanoven řádným profesorem matematiky na Německé technice v Brně a dne 3. dubna 1896 mu byla udělena definitivita. Roku 1903 uvažovala Filozofická fakulta Univerzity ve Vídni o Biermannově povolání na místo řádného profesora matematiky, které se uvolnilo po smrti profesora L. B. Gegenbauera. Vzhledem k Biermannovu špatnému zdravotnímu stavu byla tato myšlenka zamítnuta a řádným profesorem byl jmenován Wilhelm Wirtinger (1865–1945). Dne 2. března 1909, po mnoha letech zdravotních obtíží, zdravotních dovolených a lázeňských léčení, A. L. O. Biermann požádal o předčasnou penzi a krátce nato zemřel.

¹⁰¹ Více viz *Sitzungsprotokoll in den Studienjahren 1888/1889* (viz [1]).

¹⁰² Viz zápis ze zasedání profesorského sboru ze dne 23. října 1890, *Sitzungsprotokoll in den Studienjahren 1890/1891* (viz [1]). Viz též dopis děkanátu Filozofické fakulty Německé univerzity v Praze ze dne 27. října 1890 a odpověď Ministerstva kultu a vyučování ve Vídni ze dne 3. listopadu 1890, které jsou uloženy ve složce O. Biermann, kartón č. 110, [I].